

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

**LIETUVOS
AUKŠČIAUSIOJO TEISMO**

PRAKTIKOS APŽVALGA

2021 m. vasaris

PARENGTA

**LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO
TEISĖS TYRIMŲ GRUPĖS**

Pastaba. Šioje apžvalgoje pateikiamos neoficialios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) procesinių sprendimų santraukos. Šis dokumentas yra skirtas tik informavimo tikslais. Oficialius ir nesutrumpintus sprendimų tekstus galite rasti LAT interneto svetainėje www.lat.lt.

TURINYS

I. ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ BYLOS	4
ANK 213 straipsnio 3 dalies taikymas	4
<i>Dėl ANK 213 straipsnio 3 dalies subjekto</i>	4
ANK 431 straipsnio 1 dalies taikymas	5
<i>Dėl transporto priemonės savininko (valdytojo) pareigos pateikti duomenis apie transporto priemonės vairavusius asmenis tinkamo nevykdymo</i>	5
ANK 571, 584 straipsnių nuostatų laikymasis	6
<i>Dėl teismo pareigos tinkamai informuoti apie teismo posėdį</i>	6
ANK 590 straipsnio 4 dalies, 644 straipsnio, 659 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatų laikymasis ...	7
<i>Dėl pareiškėjos – VMI – teisės paduoti apeliacinį skundą</i>	7
II. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS	8
1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas	8
BK 72 straipsnio taikymas	8
<i>Dėl bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto konfiskavimo</i>	8
BK 137 straipsnio 1 dalies taikymas	9
<i>Dėl naujagimio sunkaus sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo</i>	9
BK 228 straipsnio 1 dalies, 300 straipsnio 1 dalies taikymas	11
<i>Dėl baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo už motorinių transporto priemonių ir jų priekabų privalomosios ar pakartotinės privalomosios techninės apžiūros ir techninės ekspertizės atlikimo reikalavimų nesilaikymą</i>	11
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas	12
BPK 3 straipsnio taikymas	12
<i>Dėl non bis in idem principo pažeidimo</i>	12
BPK 44 straipsnio 5 dalies taikymas	13
<i>Dėl teisės į nešališką teismą pažeidimo</i>	13
BPK 44 straipsnio ir 400 straipsnio 2 dalies taikymas	15
<i>Dėl procesinių asmens, kurio atžvilgiu vykdomas priverčiamųjų medicinos priemonių procesas, teisių</i>	15
BPK 186 straipsnio taikymas	16
<i>Dėl mažamečio liudytojo apklausos ypatumų</i>	16
BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto ir 219 straipsnio taikymas	18
<i>Dėl būtinybės tinkamai pagrįsti nuosprendžio panaikinimą ir bylos perdavimą prokurorui</i>	18
III. CIVILINĖS BYLOS	21
Asmenys	21
<i>Dėl teismo teisės vertinti informacijos paviešinimo teisėtumą ir civilinės atsakomybės už asmens garbės ir orumo pažeidimą taikymo</i>	21
Šeimos teisė	22
<i>Dėl proceso atnaujinimo civilinėje byloje dėl santuokos nutraukimo sutuoktinių bendru sutikimu, kai pirmosios (apeliacinės) instancijos teismo sprendime ar nutartyje padaryta aiški teisės normos taikymo klaida</i>	22
Daiktinė teisė	23
<i>Dėl servituto nustatymo į valstybinį žemės sklypą (tarnaujantį daiktą), kuris išnuomotas privatiems asmenims, turintiems jame nuosavybės teise statinius</i>	23
Paveldėjimo teisė	24
<i>Dėl notaro atsisakymo atlikti notarinį veiksma, kai palikimo atsiradimo vieta nėra aiški</i>	24
Sutarčių teisė	25
<i>Dėl kainos už parduotą daiktą sumokėjimo ir dėl šios prievolės tinkamo įvykdymo įrodinėjimo naštos paskirstymo tarp sutarties šalių, kai parduodamas daiktas perduotas pirkėjo nuosavybėn</i>	25
<i>Dėl perkančiosios organizacijos teisės atsisakyti sudaryti pirkimo sutartį su derybas laimėjusiu kandidatu, kai privačios žemės sklypas perkamas savivaldybės nuosavybėn</i>	27
Konkurencijos teisė	28
<i>Dėl konkurencijos teisės pažeidimais (galimai sudaryto draudžiamo susitarimo ir piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi) padarytos žalos atlyginimo</i>	28
Viešieji pirkimai	31

<i>Dėl viešojo pirkimo būdu sudarytos sutarties vykdymo (perkančiojo subjekto sprendimo atsisakyti tam tikrų darbų ir jiems vykdyti reikalingų medžiagų teisėtumo).....</i>	31
Civilinio proceso teisė.....	32
<i>Dėl antstolio veiksmų realizuojant turtą vykdymo procese, pagrindo pripažinti negaliojančiu turto pardavimo skolininko pasiūlytam pirkėjui aktą, restitucijos taikymo, kai vykdomoji byla yra pasibaigusi vykdomojo dokumento įvykdymu.....</i>	32
<i>Dėl išieškojimo iš piniginių lėšų, esančių kredito, mokėjimo ir (ar) elektroninių pinigų įstaigoje atidarytoje sąskaitoje (sąskaitose)</i>	34
Darbo teisė.....	35
<i>Dėl įstaigos vadovo pareigas laikinai einančio asmens, kurio paskyrimas į pareigas vėliau pripažintas neteisėtu, sudarytos darbo sutarties su darbuotoju (ne)galiojimo ir DK 218 straipsnio 4 dalies aiškinimo ir taikymo</i>	35
<i>Dėl darbo sutarties nutraukimo dėl darbuotojo padaryto šturkštaus darbo pareigų pažeidimo teisėtumo</i>	36

I. ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ BYLOS

ANK 213 straipsnio 3 dalies taikymas

Dėl ANK 213 straipsnio 3 dalies subjekto

Šioje administracinio nusižengimo byloje pareiškėja nubausta pagal ANK 213 straipsnio 3 dalį už tai, kad būdama UAB (*duomenys neskelbtini*) atstovė krovinių poste įformino deklaruojamą prekę – freono dujas R134A (1150 vnt. balionų), importo deklaracijoje įrašydama įrašą „Y926 NETAIKOMA“, taip nurodydama, kad išleidžiant į laisvą apyvartą freono dujas balionuose netaikomas fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų importo draudimas, dėl to muitinė neteko teisės patikrinti prekės muitinio įforminimo metu. Pareiškėjos ir jos atstovo teigimu, administracinė atsakomybė jai negalėjo kilti, nes ji pati prekių negabeno, be to, nenustatyta jos kaltė.

Teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo tai, kad ANK 213 straipsnio 3 dalyje nustatyta administracinė atsakomybė už prekių, kurių importas, eksportas ar tranzitas leidžiamas tik turint galiojantį leidimą, licenciją ar kitą dokumentą ir (arba) kurių importui, eksportui ar tranzitui taikomi apribojimai, draudimai arba specialus režimas, gabenimą pažeidžiant nustatytą tvarką, kai neteisėtai gabenamų prekių vertė viršija penkiasdešimt bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių. Ši administracinio nusižengimo sudėtis yra blanketinė, kiekvienu konkrečiu atveju nukreipianti į teisės aktus, reglamentuojančius prekių, kurių gabenimui reikalingi atitinkami dokumentai (leidimai, licencijos ar kt.) arba taikomi apribojimai, draudimai ar specialusis režimas, gabenimo (įvežimo, išvežimo ar tranzito) tvarką. Šiuo atveju nukreipiama į 2013 m. spalio 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (ES) Nr. 952/2013 patvirtinto Sąjungos muitinės kodekso, nustatančio bendrąsias taisykles ir procedūras, taikomas į Sąjungos muitų teritoriją įvežamoms prekėms, 15 straipsnį, kuriame įtvirtintų normų pažeidimas ir užtraukia administracinę atsakomybę pagal nurodytą ANK straipsnį.

Byloje nustatyta, kad Kinijoje įsigytų prekių – freono dujų (1150 vnt. balionų) vienkartinėje taroje gavėjas juridinis asmuo – UAB (*duomenys neskelbtini*). Pareiškėja pagal darbo sutartį dirba muitinės tarpininke UAB (*duomenys neskelbtini*), kurios pagrindinė veikla – logistika, muitinės tarpininkavimo paslaugos. Iš pareiškėjos darbo pobūdžio aprašymo matyti, kad ji atsakinga ne tik už muitinės formalumų tvarkymą, bet ir už bendrovės ir klientų atstovavimą muitinėje ir kitose valstybinėse institucijose, bendravimą su klientais ir jų konsultavimą muitinės procedūrų klausimais ir kt. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad neteisėtai gabentas prekes – freono dujas, kurių importui yra taikomi draudimai ir apribojimai, užsakė pareiškėja ir ji tvarkė šių prekių importo procedūras muitinėje. Taigi pagal nagrinėjamoje byloje nustatytas faktines aplinkybes pareiškėja pagrįstai pripažinta ANK 213 straipsnio 3 dalies subjektu.

Kartu teisėjų kolegija pritarė apygardos teismo išvadai, kad pareiškėja administracinį nusižengimą padarė neatsargia kaltės forma (ANK 9 straipsnio 3 dalis), t. y. dėl nerūpestingumo. Pareiškėja, kaip UAB (*duomenys neskelbtini*) atstovė, veikusi kaip muitinės tarpininkė, savo srities profesionalė, šį darbą dirbanti šešerius metus, turėjo pareigą ir visas galimybes pateikti deklaracijoje teisingus duomenis, tačiau to nepadarė. Be to, teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad UAB (*duomenys neskelbtini*) freono dujas gabena ne pirmą kartą, įmonėje už muitinės procedūras, prekių užsakymą, jų atvežimą, tranzitą, importą, klientų paiešką ir bendravimą su jais atsakinga pareiškėja. Tai patvirtina, kad ji turėjo išmanyti aptariamų prekių užsakymą ir jų įvežimo į Lietuvos Respubliką galimybes, taip pat turėjo žinoti apie teisę patikrinti krovinį prieš deklaracijos pateikimą bei pareigą deklaracijoje nurodyti teisingus duomenis. Pareiškėja savo teise patikrinti krovinį prieš deklaracijos pildymą nepasinaudojo ir nurodydama deklaracijoje neteisingus duomenis priėmė atsakomybę pagal Sąjungos muitinės kodekso 15 straipsnio nuostatas.

Atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paliko žemesnės instancijos teismų sprendimus nepakeistus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 3 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-3-458/2021

ANK 431 straipsnio 1 dalies taikymas

Dėl transporto priemonės savininko (valdytojo) pareigos pateikti duomenis apie transporto priemonės vairavusius asmenis tinkamo nevykdymo

Apžvelgiamoje administracinio nusižengimo byloje pareiškėjas buvo nubaustas pagal ANK 431 straipsnio 1 dalį už tai, kad policijos pareigūnui pareikalavus pateikti duomenis apie asmenį, kuris byloje nurodytu metu naudojosi administracinėn atsakomybėn patrauktam asmeniui priklausančiu automobiliu, duomenų nepateikė, t. y. nevykdė transporto priemonės savininkui (valdytojui) Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 20 straipsnio 2 dalyje nustatytų reikalavimų.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad šioje byloje pareiškėjo veikos, už kurią jis nubaustas, teisiniu vertinimu yra svarbios tiek Saugaus eismo automobilių keliais įstatymu įtvirtinto reguliavimo, tiek ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir teismų praktikoje suformuluotos taisyklės. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad ANK ir Saugaus eismo automobilių keliais įstatymo nuostatomis ne tik įtvirtinta atitinkama pareiga transporto priemonės, kaip didesnio pavojaus šaltinio, savininkui, bet ir suteikta galimybė išvengti nepagrįsto patraukimo administracinėn atsakomybėn už nusižengimą, kurį iš tikro padarė kitas asmuo, neteisėtai ar teisėtai valdęs jam priklausančią transporto priemonę. Konstitucinis Teismas, pripažindamas šį teisinį reguliavimą neprieštaraujančiu Lietuvos Respublikos Konstitucijai, pabrėžė minėtų nuostatų svarbą siekiant užtikrinti saugų eismą, apsaugoti jo dalyvius nuo eismo įvykių bei žalingų jų padarinių ir sudaryti teises prielaidas patraukti atsakomybėn eismo taisykles pažeidusius asmenis. Didesnio pavojaus šaltinio valdymas suponuoja valdytojui didesnę, nei įprasta, rūpestingumo ir atsakingumo pareigą dėl jo prisiimtos rizikos valdyti didesnio pavojaus šaltinį: jo valdytojas vien dėl to, kad valdo didesnio pavojaus šaltinį arba užsiima didesnio pavojaus veikla, keliančia didesnę grėsmę, privalo elgtis ypač rūpestingai ir apdairiai, laikytis teisės aktuose nustatytų ir (arba) iš protingumo principo kylančių reikalavimų, *inter alia* (be kita ko), rūpintis, kad jo valdomo didesnio pavojaus šaltinio neužvaldytų kiti asmenys ar nebūtų sudaryta prielaidų žalai (ar kitokio pobūdžio teisės pažeidimams) atsirasti (Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas).

Kartu teisėjų kolegija nurodė, kad ANK 611 straipsnio 1 dalyje yra konkrečiai įvardyta, kokius duomenis privalo pateikti automobilio savininkas: duomenis apie asmenį – asmens vardą, pavardę, asmens kodą arba gimimo datą, gyvenamąją vietą, dokumento, suteikiančio teisę vairuoti transporto priemones, išdavimo datą, numerį ir dokumentą išdavusią instituciją – kuris tam tikru metu valdė transporto priemonės savininkui (valdytojui) priklausančią transporto priemonę ar ja naudojosi. Ši formulotė suponuoja transporto priemonės, kaip didesnio pavojaus šaltinio, savininko pareigą žinoti, kuris konkrečiai asmuo tam tikru metu naudojosi automobiliu, ir,

pareikalavus policijos pareigūnui, apie tai jam pranešti. Tai, kad transporto priemonės savininkas nežino, kas valdo jam priklausančią transporto priemonę ar ja naudojasi, tik parodo netinkamą jam kaip didesnio pavojaus šaltinio savininkui kylančių pareigų vykdymą.

Teisėjų kolegija pritarė žemesniųjų instancijų teismų išvada, kad šiuo atveju pareiškėjas, nors ir siekdamas bendradarbiauti su institucija, tinkamai pirmiau nurodytos pareigos neatliko. Administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo raštu informavo, kad byloje nurodytu laiku jo vardu registruotą transporto priemonę galėjo vairuoti ir jo žmona, ir jo brolis, ir žmonos tėvas. Kiti ANK 611 straipsnio 1 dalyje įvardyti privalomi pateikti duomenys (asmens kodas arba gimimo data, gyvenamoji vieta, dokumento, suteikiančio teisę vairuoti transporto priemones, išdavimo data, numeris ir dokumentą išdavusi institucija) nebuvo nurodyti. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, apygardos teismas pagrįstai sutiko su apylinkės teismo nutartyje padaryta išvada, kad administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo konkretaus asmens nenurodė, o jo pateikta informacija policijos pareigūnams nebuvo reikšminga. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį ir į tai, kad iš pirmiau nurodyto administracinė atsakomybėn patraukto asmens rašto nėra visiškai aišku, kurie jame nurodyti asmenys gyvena kartu su juo, kaip pareiškėjas kontroliuoja jam priklausančio automobilio naudojimą, nes kaip didesnio pavojaus šaltinio savininkui jam yra keliami ir atitinkami pirmiau nurodytų teisės aktų nustatyti reikalavimai užtikrinant bei atsakant už kitų asmenų veiksmus naudojantis jam priklausančia transporto priemone.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatavo, kad transporto priemonės savininko pateikti duomenys, jog pažeidimo užfiksavimo metu jo automobiliu naudojosi keli asmenys, nenurodant visos įstatyme reikalaujamos informacijos, negali būti vertinami kaip tinkamas pareigos, nustatytos Saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 20 straipsnio 2 dalyje, atlikimas. Dėl to Lietuvos Aukščiausiasis Teismas netenkino pareiškėjo prašymo ir paliko teismų sprendimus nepakeistus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 25 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-10-1073/2021

ANK 571, 584 straipsnių nuostatų laikymasis

Dėl teismo pareigos tinkamai informuoti apie teismo posėdį

Šioje administracinio nusižengimo byloje asmuo buvo patrauktas administracinė atsakomybėn pagal ANK 427 straipsnio 1 dalį už tai, kad vairavo transporto priemonę neturėdamas teisės vairuoti ir pakartotinai būdamas neblaivus. Administracinė atsakomybėn patraukto asmens atstovas skundė teismų sprendimus, be kita ko, dėl esminių proceso teisės normų, t. y. ANK 571 straipsnio, nustatančio, kad kiekvienas administracinė atsakomybėn traukiamas asmuo turi teisę būti išklaustas žodžiu ar raštu, tiesiogiai ar per atstovą ANK nustatyta tvarka, ir 584 straipsnio, nustatančio, kad tais atvejais, kai administracinė atsakomybėn traukiamas asmuo dėl fizinių ar psichinių trūkumų negali pats pasinaudoti savo teisėmis administracinių nusižengimų bylose, jo interesams turi teisę atstovauti jo atstovai pagal įstatymą (tėvai, globėjai, rūpintojai), pažeidimo.

Teisėjų kolegija nurodė, kad apylinkės teismas administracinio nusižengimo bylą išnagrinėjo rašytinio proceso tvarka, t. y. administracinė atsakomybėn traukiamam asmeniui nedalyvaujant. Teismo nutarime nurodyta, kad administracinė atsakomybėn traukiamam asmeniui apie teismo posėdžio vietą ir laiką pranešta tinkamai, prašymų atidėti bylos nagrinėjimą negauta, apie neatvykimo priežastis nepranešta. Iš teismo nutarimo taip pat matyti, kad, sprenddamas administracinė atsakomybėn traukiamo asmens atsakomybės dėl inkriminuoto administracinio nusižengimo klausimą, teismas rėmėsi administracinio nusižengimo protokole užfiksuotu jo kaltės prisipažinimu, paaiškinimu, iš kurio matyti, kad administracinė atsakomybėn traukiamas asmuo kaltę pripažįsta ir nuoširdžiai gailisi. Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad nagrinėjant administracinio nusižengimo bylą apylinkės teisme į bylą buvo pateikti reikšmingi duomenys apie administracinė atsakomybėn patraukto asmens sveikatą. Byloje esantis ambulatorinės

kompleksinės teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktas patvirtina, kad dėl galvos smegenų traumos (kurią administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo patyrė eismo įvykio metu po šioje byloje nagrinėjamo administracinio nusižengimo padarymo) jam nustatytas psichikos sutrikimas (lengvas kognityvinis sutrikimas). Ekspertizės akte konstatuota, kad įvykio metu ir šiuo metu administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo gali suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti, bet dėl esamų atminties sutrikimų negali duoti paaiškinimų apie įvykio aplinkybes. Ekspertizės akto išvadose taip pat detaliau nurodyta, kad dėl trauminės galvos smegenų ligos administracinė atsakomybėn patrauktam asmeniui pasireiškia atminties sutrikimai, vietoje jis orientuojasi, laiko požiūriu nevisiškai orientuojasi, dabartiniu metu prisimena 1–2 savaitių senumo įvykius, yra labai sunku atmintyje išlaikyti naują informaciją, pasunkėjęs gebėjimas jau girdėtą informaciją skirti nuo naujos.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes ir vertindama bylos nagrinėjimo procesą pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose kaip visumą, teisėjų kolegija sprendė, kad administracinė atsakomybėn patrauktam asmeniui, kaip psichinių trūkumų turinčiam asmeniui, nebuvo tinkamai užtikrintos įstatymų jam garantuotos teisės. Anot teisėjų kolegijos, akivaizdu, kad dėl esamų atminties sutrikimų administracinė atsakomybėn patraukto asmens informavimas apie jo bylos nagrinėjimą buvo netinkamas. Apylinkės teismas, nusprenddamas nagrinėti bylą administracinė atsakomybėn traukiamam asmeniui nedalyvaujant, bylos duomenų, susijusių su jo sveikatos būkle ir galimybėmis efektyviai pasinaudoti jam suteiktomis įstatymų garantuotomis teisėmis, iš jų – ir teise turėti atstovą, neįvertino. Apygardos teismas šių pažeidimų neištaisė, administracinė atsakomybėn patraukto asmens interesams atstovaujanti advokatai nurodžius duomenis apie tai, jog administracinė atsakomybėn patraukto asmens motina kreipėsi į teismą dėl sūnaus veiksnio ribojimo, bylą išnagrinėjo rašytinio proceso tvarka nesilaikydamas ANK 651 straipsnio 3 dalies nuostatų, pagal kurias apeliacinis skundas nagrinėjamas žodinio proceso tvarka, jeigu bylą dėl apeliacinio skundo nagrinėjantis teismas pripažįsta, kad žodinis nagrinėjimas būtinas. Šiame kontekste teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad, remiantis teismų informacinės sistemos (LITEKO) duomenimis, civilinėje byloje teismo sprendimu administracinė atsakomybėn patraukto asmens veiksnus apribotas (tam tikrose srityse jis pripažintas neveiksniu arba ribotai veiksniu), o jo globėja bei turto administratore paskirta jo motina. Šis įsiteisėjęs teismo sprendimas patvirtina, kad administracinė atsakomybėn patraukto asmens įstatymo garantuotų teisių realizavimas buvo apsunkintas jau nuo administracinio nusižengimo bylos proceso pradžios.

Taigi teisėjų kolegija dėl nustatytų esminių ANK 571, 584 straipsnių, 651 straipsnio 3 dalies pažeidimų apygardos teismo nutartį panaikino ir administracinio nusižengimo bylą perdavė nagrinėti apygardos teismui. Kartu teisėjų kolegija nurodė, kad iš naujo nagrinėjant bylą apeliacine tvarka administracinė atsakomybėn patrauktam asmeniui turi būti užtikrinta galimybė per savo atstovą pagal įstatymą ar įgaliotą atstovą duoti paaiškinimus apie bylą ir tinkamai naudotis kitomis procesinėmis teisėmis.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 3 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-1-628/2021

ANK 590 straipsnio 4 dalies, 644 straipsnio, 659 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatų laikymasis

Dėl pareiškėjos – VMI – teisės paduoti apeliacinį skundą

Paduotame prašyme atnaujinti administracinio nusižengimo bylą buvo nurodoma, kad VMI pagal ANK 644 straipsnį nėra priskiriama asmenims, turintiems procesinę teisę apskūsti pirmosios instancijos teismo nutarimą. Dėl to, administracinė atsakomybėn patraukto asmens atstovo manymu, toks apeliacinis skundas negalėjo būti priimtas ir išnagrinėtas, taip pabloginant administracinė atsakomybėn patraukto asmens padėtį.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad apžvelgiamos administracinio nusižengimo bylos procesas, kaip ir nustatyta ANK 590 straipsnio 4 dalyje, buvo pradėtas pagal kreditorės – VMI – pareiškimą

dėl kreditorių teisių pažeidimo (ANK 120 straipsnio 1 dalis). Vadinasi, pagal pirmiau nurodytas ANK 590 straipsnio 4 dalies nuostatas, administracinio nusižengimo tyrimas nebuvo atliktas, nebuvo surašytas ir administracinio nusižengimo protokolas. Dėl to, anot teisėjų kolegijos, VMI nėra prilyginama institucijai, kurios pareigūnas atliko administracinio nusižengimo tyrimą. VMI (pareiškėja), pagal ANK 578 straipsnio 1 dalies nuostatas, taip pat nepripažinta nukentėjusiaja, nors dėl bendrovės vadovo – administracinėn atsakomybėn patraukto asmens – veiksmų jos, kaip UAB „M“ kreditorės, teisės buvo pažeistos.

Kita vertus, teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad pagal teismų praktiką, jeigu asmuo yra pareiškėjas byloje, jis turi teisę skusti teismų priimtus nutarimus dėl pareiškimo nagrinėjimo, jo rezultatų ar atsisakymo jį nagrinėti ir tam nebūtina turėti oficialaus nukentėjusiojo statuso byloje. Tokia teisė išplaukia ir iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, kuri nustato, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

Teisėjų kolegija, remdamasi sisteminiu Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, ANK 590 straipsnio 4 dalies, 644 straipsnio, 659 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatų aiškinimu bei teismų praktikos analize, konstatavo, kad asmuo, kurio teisės ar teisėtus interesus pažeidžia žemesnės instancijos teismo nutarimas ar nutartis, taip pat jo atstovas turi teisę apskusti apeliacine tvarka jiems nepalankius teismų sprendimus. Priešingas ANK nuostatų aiškinimas, teisėjų kolegijos vertinimu, prieštarautų protingumo ir teisingumo principams, sudarytų prielaidas paneigti rungtyniško proceso esmę. Iš bylos duomenų matyti, kad apylinkės teismas VMI apeliacinio skundo priėmimo klausimą išsprendė ANK 648 straipsnio 1, 2 dalyse nustatyta tvarka, o apygardos teismas dėl šio skundo priėmė ANK 653 straipsnio 1 dalies 3 punkte nurodytą sprendimą (t. y. naują nutarimą). Anot teisėjų kolegijos, vien tai, kad šio teismo sprendimas netenkina administracinėn atsakomybėn patraukto asmens, nereiškia esminio proceso teisės pažeidimo, turėjusio įtakos neteisėtam nutarimui priimti (ANK 568 straipsnio 1 dalies 5 punktas).

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija atmetė administracinėn atsakomybėn patraukto asmens atstovo prašymą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 17 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-2-303/2021

II. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas

BK 72 straipsnio taikymas

Dėl bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto konfiskavimo

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje asmuo buvo nuteistas pagal BK 281¹ straipsnio 1 dalį už tai, kad vairavo kitiems fiziniams asmenims bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančią transporto priemonę, būdamas neblaivus (nustatytas daugiau negu 1,51 promilės neblaivumas). Skundžiamu nuosprendžiu, be kita ko, buvo konfiskuotas kitiems fiziniams asmenims (sutuoktiniams) bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausantis automobilis.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad byloje nustatyta, jog įvykio dieną automobiliu naudojosi vienas iš sutuoktinių, kuriam automobilis priklausė bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Jis, žinodamas, kad nuteistasis yra neblaivus (kartu su nuteistuoju prieš įvykį vartojo alkoholinius gėrimus), leido pastarajam vairuoti jam ir jo sutuoktinei priklausančią transporto priemonę, pats automobiliu vykdamas kaip keleivis. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 13 straipsnio 1 dalį ir Kelių eismo taisyklių 14 punktą ne tik draudžiama vairuoti neblaiviems asmenims, bet ir neleidžiama duoti transporto priemonę vairuoti asmenims, kurie, be kita ko, yra neblaivūs. Teisėjų kolegija nurodė, kad atsižvelgiant į tai, jog automobilio savininkas turi vairuotojo pažymėjimą, preziumuojama, kad jis žino Kelių eismo taisykles. Taigi jis, perduodamas naudoti bendrosios jungtinės nuosavybės

teise priklausantį turtą neblaiviam asmeniui, žinodamas, kad toks turtas bus naudojamas uždraustai veikai daryti, prisiėmė ir tokio turto praradimo riziką (šiuo atveju turto konfiskavimo riziką). Dėl to, teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamoje byloje pagal teismų nustatytas faktines aplinkybes pagrįstai taikytos BK 72 straipsnio 4 dalies 1 punkto nuostatos.

Kartu teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad aplinkybė, jog konfiskuoto turto bendraturtė (kasatorė) nežinojo, kad šeimos automobilis buvo perleistas nusikalstamai veikai daryti, nepaneigia BK 72 straipsnio 4 dalies 1 punkto taikymo pagrįstumo. Šiame kontekste teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad turtu, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, sutuoktiniai naudojasi, jį valdo ir juo disponuoja bendru sutarimu (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.92 straipsnio 1 dalis). Atsižvelgiant į vienodas sutuoktinių teises, susijusias su bendrąja jungtine nuosavybe, CK 3.92 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta prezumpcija, kad sutuoktinis sandorius sudaro, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, išskyrus atvejus, kai sandoriui sudaryti reikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Taigi esant nustatytam faktui, kad vienas iš sutuoktinių (bendraturčių) leido kitam asmeniui laikinai pasinaudoti bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančiu turtu (šiuo atveju transporto priemone), preziumuojama, kad jis veikia kito sutuoktinio (bendraturčio) sutikimu. Todėl nustatčius, kad vieno sutuoktinio leidimu bendras turtas buvo panaudotas uždraustai veikai daryti, tokio turto bendraturtis (sutuoktinis) netampa „trečiuoju asmeniu“ BK 72 straipsnio 5 dalies prasme, o žalos, atsiradusios dėl bendraturčio neteisėtų veiksmų sumažėjus bendrajai jungtinei nuosavybei, atlyginimo klausimas gali būti sprendžiamas civilinio proceso tvarka, t. y. analogišku būdu, kai BK uždraustą veiką, naudodamas bendrosios jungtinės nuosavybės turtą, padaro vienas iš sutuoktinių (bendraturčių).

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija kasatorės, kurios turtas konfiskuotas, ir jos atstovės kasacinį skundą atmetė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-458/2021

BK 137 straipsnio 1 dalies taikymas

Dėl naujagimio sunkaus sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje nuteistoji pripažinta kalta ir nuteista pagal BK 137 straipsnio 1 dalį už tai, kad dėl neatsargumo sunkiai sužalojo savo naujagimę, t. y. iš vakaro ir ryte prieš gimdymą vartojo alkoholį, dėl to, būdama apsvaigusi nuo alkoholio (nustatyta 2,02 promilės etilo alkoholio koncentracija), pagimdė naujagimę, kurios kraujyje nustatyta mirtina 4,09 promilės etilo alkoholio koncentracija. Tokia etilo alkoholio koncentracija sukėlė naujagimei hipoksiją ir centrinės nervų sistemos pažeidimą. Nuteistosios gynėjas kasacinį skundą grindė argumentais, kad BK 137 straipsnio objektas yra žmogaus, kaip fizinio asmens sveikata, todėl nuteistosios alkoholio vartojimas dar negimus nukentėjusiajai (nesant žmogaus kaip fizinio objekto), negalėjo sunkiai sutrikdyti jos sveikatos, be to, nebuvo atskleistas nuteistosios kaltės turinys.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymą vaiko gimimo momento konstatavimo kriterijai yra viso gyvybingo vaisiaus pasirodymas iš moters organizmo (4 straipsnio 1 dalis). Pagal šį įstatymą vaiko gyvybingumo požymiai yra savarankiškas kvėpavimas ar širdies plakimas (2 straipsnio 2 dalis). Vadovaujantis šiais kriterijais sprendžiama, ar naujagimis gimė gyvas. Byloje nustatyta, kad nuteistoji pagimdė gyvybingą naujagimę, kuriai konstatuota patologija dėl motinos vartojamo alkoholio, kitų hipoksijos priežasčių nenustatyta. Taigi nuteistosios nėštumas baigėsi gyvybingo naujagimio gimimu, taip pat byloje nustatyti žalingi nuteistosios veiksmai, turėję tiesioginę neigiamą įtaką vaisiui. Pati nuteistoji savo organizme esančiu vaisiumi atsikratyti neplanavo, buvo nusprendusi gimdyti ir auginti vaiką. Teisėjų kolegija nurodė, kad, konstatavus, jog naujagimis gimė gyvas, tačiau jam nustatytas sunkus (ar bet kokio kito masto) sveikatos sutrikdymas, aktualus yra naujagimio sveikatos, kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės, aiškinimas.

Teisėjų kolegija pabrėžė, kad sprendžiant dėl naujagimio sveikatos sutrikdymo, taigi ir BK 137 straipsnio taikymo, į žmogaus vystymąsi būtina žvelgti kaip į vientisą ir nuoseklų procesą, o naujagimio sveikatą būtina vertinti kaip jo palaiptumui susiformavusią būklę. Todėl šiuo atveju vertintina ir žalinga naujagimio sveikatai veika, kuri dėl fiziologinių žmogaus vystymosi ypatumų buvo padaryta vaisiaus vystymosi moters organizme laikotarpiu. Toks požiūris bendriausia prasme leidžia kalbėti ir apie vaiko teisę į sveiką gyvenimo pradžią, sveiką jo tolesnę vystymąsi.

Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad nors naujagimio baudžiamoji teisinė sveikatos apsauga BK 137 straipsnio prasme atsiranda jam gimus, tai neužkerta kelio padarytą sveikatos sutrikdymą vertinti atsižvelgiant į žalingų veikslių (neveikimo) pobūdį visose jo vystymosi stadijose, be kita ko, vaisiui vystantis moters organizme. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad neturi pagrindo nesutikti su žemesnių instancijų teismų padarytomis išvadomis, kad vienintelė priežastis, dėl kurios naujagimei buvo sunkiai sutrikdyta sveikata, – jos motinos 37 nėštumo savaitę pavartotas stiprusis alkoholinis gėrimas. Byloje nustatyta, kad naujagimės hipoksijos ir centrinės nervų sistemos pažeidimo priežastis yra sunki alkoholinė intoksikacija. Naujagimei nustatyta galutinė diagnozė – naujagimio patologija dėl motinos vartojamo alkoholio, kitų hipoksijos priežasčių nenustatyta. Šie sveikatos sutrikdymo liekamieji reiškiniai išryškėjo mergaitei gimus. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, byloje nustatyta pakankamai duomenų, pagrindžiančių, kad vartodama stiprųjį alkoholinį gėrimą nuteistoji kenkė ne tik sau, bet ir vaisiui, būtent tokie veiksmai nulėmė gimstančio naujagimio sveikatos sutrikdymą. Teisėjų kolegija sprendė, kad teismai pagrįstai konstatavo, kad tarp nuteistosios padarytos veikos ir kilusių padarinių – nukentėjusiajai padaryto sunkaus sveikatos sutrikdymo yra tiesioginis priežastinis ryšys.

Teisėjų kolegija taip pat nepagrįstais laikė kasacinio skundo argumentus, kad nuteistoji negalėjo numatyti staiga prasidėjusio gimdymo, taip pat kad jos pavartotas alkoholis galės turėti įtakos gimstančiam kūdikiui, jis bus apnuodytas mirtinu alkoholio kiekiu ir tai lems sunkų naujagimio sveikatos sutrikdymą. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad nuteistoji, žinodama, jog laukiasi, nuo pat nėštumo pradžios tinkamai nesirūpino vaisiaus vystymosi procesu, neužsiregistravo ir nesilankė pas gydytojus, nesidomėjo vaisiaus vystymosi raida, rizikos veiksniais, taip pat 37 nėštumo savaitę vartojo stiprųjį alkoholinį gėrimą (degtinę). Anot teisėjų kolegijos, nuteistoji, būdama pilnametė, pakaltinama, turinti gyvenimiškos patirties, besilaukianti antrojo vaiko, žinojo, kaip turi elgtis nėščioji. Atitinkamai stiprųjį alkoholinį gėrimą vartojo suvokdama objektyviai galimą alkoholio žalą vaisiui. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, turėdama patirties apie nėštumo ir gimdymo procesą, nuteistoji turėjo ir galėjo numatyti, kad dėl jos nevienkartinio neigiamo elgesio vartojant stiprųjį alkoholinį gėrimą gali kilti pavojingi padariniai – žalingą poveikį gali patirti gimęs naujagimis, be to, esant 37 nėštumo savaičiai, gali sutrikti normali nėštumo eiga. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija sprendė, kad teismai šioje byloje pagrįstai konstatavo, jog nuteistosios veika padaryta dėl nusikalstamo nerūpestingumo (BK 16 straipsnio 3 dalis).

Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį ir į tai, kad nuteistosios kaltės konstatavimui ir jos padarytos veikos kvalifikavimui pagal BK 137 straipsnio 1 dalį neturi įtakos tai, ar gimdymas prasidėjo iš karto po alkoholio vartojimo, ar jis būtų prasidėjęs vėliau. Kadangi kvalifikuojant veiką kaip sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo (BK 137 straipsnis) vertintina, ar būtent dėl nuteistosios veiksmų, t. y. alkoholio vartojimo, naujagimiui buvo padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas. Nuteistosios kaltės nešalina ir tai, kad ji pagal savo atliktus skaičiavimus nustatė vėlesnę gimdymo datą. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad šie skaičiavimai buvo atlikti ne savo srities specialistų, o pačios nuteistosios, taigi buvo pagrįsti subjektyviu jos manymu. Visos šios aplinkybės nepaneigia nuteistosios atliktų veikslių žalingumo vaisiui, taip pat tokių veikslių galimo neigiamo poveikio pačiai nėštumo eigai.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija nuteistosios gynėjo kasacinį skundą atmetė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-942/2021

BK 228 straipsnio 1 dalies, 300 straipsnio 1 dalies taikymas

Dėl baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo už motorinių transporto priemonių ir jų priekabų privalomosios ar pakartotinės privalomosios techninės apžiūros ir techninės ekspertizės atlikimo reikalavimų nesilaikymą

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje kasatoriai D. K., D. R., A. B. nuteisti pagal BK 228 straipsnio 1 dalį ir 300 straipsnio 1 dalį. Byloje nustatyta, kad D. K. piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir suklastojo tikrą dokumentą, nes, dirbdamas techninių apžiūrų stotyje kontrolieriumi, pažeisdamas Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro įsakymais nustatytą Motorinių transporto priemonių ir jų priekabų privalomosios techninės apžiūros tvarką, paprašytas pažįstamo D. R. netinkamai atliko A. B. pateiktos transporto priemonės privalomąją techninę apžiūrą, nutylėjo, kad transporto priemonė turi didelių trūkumų, neatitinka kitų techninių reikalavimų, kad joje įrengta dujų įranga, ir Centralizuotoje techninės apžiūros duomenų bazėje (toliau – ir CTADB) suvedė tikrovės neatitinkančią informaciją apie automobilio techninę būklę, o bazę suformavo tikrovės neatitinkančią dokumentą – techninės apžiūros rezultatų kortelę (ataskaitą).

Teisėjų kolegija pirmiausia atkreipė dėmesį į tai, kad tinkamam nuteistųjų veikų teisiniam vertinimui nagrinėjamoje byloje buvo būtina atsižvelgti į šių asmenų atliktų konkrečių veiksmų pobūdį, jų pavojingumą ir atitiktį konkrečioms nusižengimo (teisės pažeidimo) sudėtimis, nustatytoms ne vien Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies nuostatose, bet atitinkamai ir administracinių nusižengimų bei drausminėje teisenoje. Už tokio pobūdžio neteisėtus techninės apžiūros stoties kontrolieriaus veiksmus, kokie yra nustatyti šioje byloje, yra įtvirtinta administracinė atsakomybė pagal ANK 440 straipsnį. Jame nustatyta atsakomybė už motorinių transporto priemonių ir jų priekabų privalomosios ar pakartotinės privalomosios techninės apžiūros ir techninės ekspertizės atlikimo reikalavimų nesilaikymą. ANK 440 straipsnio 2 dalyje nustatyta atsakomybė už didelių motorinės transporto priemonės ir (ar) jos priekabos techninės būklės trūkumų arba motorinės transporto priemonės ir (ar) jos priekabos techninės būklės trūkumų, dėl kurių draudžiama šią transporto priemonę ir (ar) jos priekabą eksploatuoti, nenustatymą privalomosios ar pakartotinės privalomosios techninės apžiūros metu ir duomenų apie šiuos trūkumus neįrašymą į Centralizuotosios techninės apžiūros duomenų bazę. Šio straipsnio 3 dalyje netgi nustatyta atsakomybė už tokių administracinių nusižengimų pakartojimą.

Būtent šios kategorijos administracinių nusižengimų bylose pagal ANK 440 straipsnį persekiojami ir baudžiami kontrolieriaus neteisėti poelgiai (neatitinkanti teisės aktų techninė apžiūra, kurią atlikus į CTADB neįrašomi dideli transporto priemonės techninės būklės trūkumai, kuriems esant draudžiama šią transporto priemonę eksploatuoti). Įstatymų leidėjo valia nustatyta, kad tokio pobūdžio veiksmai nesiekia tokio pavojingumo laipsnio, dėl kurio kiltų baudžiamoji atsakomybė.

Taigi teisėjų kolegija sprendė, kad D. K. nustatyti veiksmai turėtų būti vertinami administracinių nusižengimų teisenos ir papildomai drausminės atsakomybės požiūriu, nes šiais veiksmais didelė žala nei valstybei, nei juridiniam asmeniui nebuvo padaryta. Tai, kad į CTADB buvo neįrašyti dideli A. B. automobilio techninės būklės trūkumai, paruoštas atspausdinti atitinkamo turinio dokumentas – techninės apžiūros rezultatų kortelė (ataskaita), apima ANK 440 straipsnio 2 dalies sudėtis. ANK uždraustas ir pavojingas veiksmas yra būtent kontrolieriaus atliekamas suvedimas į CTADB tikrovės neatitinkančios informacijos apie patikrinto automobilio techninę būklę, o tai, kad bazė po to suformuoja tikrovės neatitinkančią dokumentą – techninės apžiūros rezultatų kortelę (ataskaitą), yra tik tokio veiksmo pasekmė, šis dokumentas savarankiškai reikšmingų teisinių padarinių nesukuria, tik yra duomenų, kurie suvedami į CTADB, atspindys. Todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, neteisinga būtų už tokį veiksma šalia ANK numatytos atsakomybės taikyti dar ir baudžiamąją atsakomybę pagal BK 300 straipsnį.

Kartu teisėjų kolegija pažymėjo, kad baudžiamoji atsakomybė už BK 228 straipsnyje nurodytą nusikalstamą veiką kyla tada, kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo piktnaudžiavo tarnybine padėtimi arba viršijo įgaliojimus, jeigu dėl to didelę žalą patyrė valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo. Teisėjų kolegijos

vertinimu, šiuo atveju, nustatydami didelės žalos požymį, bylą nagrinėję teismai tinkamai neanalizavo valstybės tarnautojui prilyginto asmens padarytos veikos pobūdžio, kokia atsakomybė nustatyta teisės aktuose, kurių reikalavimus šis asmuo pažeidė, tarnautojui prilyginto asmens pareigų svarbos, įvykio rezonanso. Visiškai neatsižvelgta, kad šiuo atveju išaiškintos ne sistemingai techninių apžiūrų stotyje, kur kontrolieriumi dirbo D. K., atliekamos neteisėtos techninės apžiūros didelių trūkumų turinčioms transporto priemonėms, o konstatuota, kad tokia apžiūra buvo atlikta tik vienam automobiliui, neteisėti kontrolieriaus veiksmai buvo nutraukti Valstybinės kelių transporto inspekcijos pareigūnų, netikros informacijos apie automobilio techninę būklę naudojimas buvo sustabdytas, įvedus neteisingus duomenis į CTADB, suformuotas netikras dokumentas nesukėlė jokių realių teisiškai reikšmingų padarinių, po įvykio automobilis buvo A. B. paslėptas ir eisme nedalyvavo.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad ir apkaltinamajame nuosprendyje byloje nustatyti D. K. veiksmai, ir A. B. bei D. R. veiksmai pripažintini neatitinkančiais nei BK 228 straipsnio 1 dalyje, nei BK 300 straipsnio 1 dalyje nustatytų nusikaltimų sudėčių požymių, už teismų nustatytus veiksmus būtent ANK numatytos atsakomybės taikymas D. K. būtų proporcinga teisinė priemonė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16-489/2021

2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas

BPK 3 straipsnio taikymas

Dėl non bis in idem principo pažeidimo

Kasaciniame skunde nuteistasis teigė, kad apeliacinės instancijos teismas, pakeisdamas pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir nuteisdamas jį pagal BK 199² straipsnio 2 dalį už neteisėtą akcizais apmokestinamų prekių įgijimą ir laikymą (garaže ir prie to paties garažo stoviniame automobilyje „Mazda 5“), pažeidė draudimą bausti (persekioti) už tą patį nusikaltimą du kartus (*non bis in idem*), nes dėl dalies šių prekių, laikytų automobilyje „Mazda 5“, prokuroras nutraukė ikiteisminį tyrimą. Taip pat, kasatoriaus nuomone, byloje nėra BPK 217 straipsnyje nustatyta tvarka priimtų procesinių dokumentų nutrauktą ikiteisminio tyrimo dalį atnaujinti.

Kasacinis teismas nurodė, kad dvigubą nubaudimą už tą pačią nusikalstamą veiką (*non bis in idem*) draudžia Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau ir – Konvencija) protokolo Nr. 7 4 straipsnis. Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau ir – EŽTT) ir Lietuvos teismų praktikoje šis principas aiškinamas taip, kad, priėmus galutinį sprendimą byloje, negalima ne tik bausti, bet ir kartoti baudžiamojo proceso dėl identiškų arba iš esmės tų pačių teisiškai reikšmingų faktų, susijusių su tuo pačiu kaltinamuoju, kuriuos neatskiriamai sieja tas pats laikas ir ta pati vieta. Teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte, kuriuo įtvirtinamas *non bis in idem* principo įgyvendinimas, nustatyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradėdamas, o pradėtas turi būti nutrauktas asmeniui, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu. Taigi, anot kasacinio teismo, išdėstytos teisės normos suponuoja išvadą, kad prokurorui priėmus nutarimą, kuriuo baudžiamasis persekiojimas asmeniui nutraukiamas, tolesnis procesas tam pačiam asmeniui dėl tų pačių aplinkybių reikštų *non bis in idem* principo pažeidimą. Todėl, nagrinėjamoje byloje svarbu nustatyti, ar prokuroro priimtas nutarimas nutraukti dalį ikiteisminio tyrimo nuteistajam buvo baigiamasis aktas, t. y. ar juo buvo užbaigtas baudžiamasis procesas dėl konkrečių byloje nustatytų aplinkybių.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad iš bylos medžiagos matyti, kad prokuroras neturėjo ketinimo apskritai nutraukti ikiteisminį tyrimą dėl automobilyje „Mazda 5“ rastų cigarečių, o ketino abi nuteistajam inkriminuotas nusikalstamas veikas, kvalifikuotas atskirai pagal BK 199² straipsnio

1 dalį (dėl cigarečių, rastų garaže, ir dėl cigarečių, rastų automobilyje), perkvalifikuoti į vieną nusikalstamą veiką, nurodytą BK 199² straipsnio 2 dalyje, apimant visas neteisėtai įgytas ir laikytas akcizais apmokestinamas prekes – cigaretes su užsienio valstybės banderolėmis. Šiame kontekste teisėjų kolegija atkreipė dėmesį ir į tai, kad prokuroras pasirinko netinkamą būdą nusikalstamos veikos perkvalifikavimui įforminti. Laikydamasis Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. I-153 patvirtintų Rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu (toliau – Rekomendacijos), prokuroras nusikalstamos veikos perkvalifikavimą privalėjo įforminti dokumente, kurio įformintas sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą, užrašydamas rezoliuciją tęsti tyrimą dėl kitos veikos. Tačiau, anot teisėjų kolegijos, nors prokuroras nukrypo nuo Rekomendacijų ir pasirinko netinkamą būdą įforminti nuteistajam inkriminuotų nusikalstamų veikų perkvalifikavimą, pirmenybė turėtų būti teikiama ne priimto procesinio sprendimo formai, o jo turiniui, t. y. motyvuojamojoje prokuroro nutarimo dalyje išreikštai pozicijai, kad ikiteisminis tyrimas turi būti tęsiamas, visas nuteistojo padarytas veikas kvalifikuojant kaip vieną nusikaltimą, padarytą bendra tyčia. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo taip pat tai, kad iš bylos medžiagos matyti, jog visi proceso dalyviai, įskaitant ir nuteistąjį, vienodai suprato ir traktavo prokuroro priimtą nutarimą, ne kaip užbaigiantį procesą dėl automobilyje „Mazda 5“ rastų cigarečių su Baltarusijos Respublikos banderolėmis, o kaip veikų, susijusių su visomis neteisėtai įgytomis ir tiek garaže, tiek automobilyje laikytais cigaretėmis, perkvalifikavimą pagal BK 199² straipsnio 2 dalį, kaip sudarančių vienos nusikalstamos veikos sudėtį.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas, nutraukdamas kasatoriaus bylą dėl automobilyje „Mazda 5“ laikytų cigarečių, vadovaudamasis *non bis in idem* principu, netinkamai taikė BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkto nuostatą. Apeliacinės instancijos teismas šią klaidą ištaisė ir nuteisdamas kasatorių pagal BK 199² straipsnio 2 dalį dėl visų (tiek garaže, tiek automobilyje) neteisėtai įgytų ir laikytų cigarečių *non bis in idem* principo nepažeidė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23-648/2021

BPK 44 straipsnio 5 dalies taikymas

Dėl teisės į nešališką teismą pažeidimo

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje bylą nagrinėjant apeliacine tvarka nuteistasis apeliacinės instancijos teismui pateikė prašymą dėl bylos perdavimo iš apygardos teismo, kuriame ji nagrinėjama, kitam apygardos teismui. Bylą nagrinėjusios teisėjų kolegijos nutartimi šis prašymas tenkintas ir pirmiau nurodytam klausimui išspręsti byla perduota Lietuvos apeliaciniam teismui. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamų bylų skyriaus pirmininko nutartimi nuteistojo prašymas nebuvo patenkintas, nurodant, kad nei prašyme, nei pirmiau nurodytoje nutartyje, kuria šis prašymas perduotas Lietuvos apeliaciniam teismui, nenurodyta svarbių priežasčių, dėl kurių išimties tvarka reikėtų keisti šios baudžiamosios bylos teisingumą. Dėl to bylą toliau nagrinėjo ta pati teisėjų kolegija, priėmusi nutartį, kuria nuteistojo prašymui išspręsti byla buvo perduota Lietuvos apeliaciniam teismui.

Nuteistasis ir jo gynėja kasaciniuose skunduose teigė, kad buvo pažeista Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalyje, BPK 44 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuteistojo teisė į nešališką teismą. Nuteistojo gynėja nurodė, kad bylą apeliacine tvarka nagrinėjusi teisėjų kolegija, savo nutartyje įvertinusi nuteistojo pareiškime ir prašyme perduoti bylą kitam apygardos teismui nurodytą informaciją kaip šią kolegiją įžeidžiančią, šmeižiančią ir net nusikalstamą bei nurodžiusi, kad byla perduotina kitos apygardos teismui jai nešališkai išnagrinėti, negalėjo išlikti nešališka jo atžvilgiu. Anot kasatorės, tokios aplinkybės, vertinant kartu su apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos priimtais procesiniais sprendimais (visi procesiniai nuteistojo prašymai buvo atmesti), teisėjų kolegijos pirmininko elgesiu teismo posėdžio metu (teismo posėdyje nuteistajam neleido kalbėti, skaityti pasirašyto teksto, jį

nutraukdavo), sudarė nuteistajam pagrįstą manymą, kad jo atžvilgiu teisėjų kolegijos nariai yra nusiteikę priešiški. Kasatorės nuomone, teisėjų kolegija, įvertinusi nuteistojo elgesį kaip ją žeidžiantį ir šmeižiantį, privalėjo nusišalinti nuo bylos, o ne tęsti bylos nagrinėjimą, atmesdama teisėtus ir pagrįstus nuteistojo prašymus.

Teisėjų kolegija, vertindama šią situaciją, pirmiausia nurodė tai, kad kasacinio teismo praktikoje ne kartą pasisakyta, kad teismo nešališkumo principo esmė – nagrinėjantis bylą teismas negali turėti ir rodyti bet kokio palankumo vienai iš proceso šalių: baudžiamajame procese teismo nešališkumo principas pirmiausia suvokiamas kaip suinteresuotų bylos baigtimi proceso dalyvių, ypač kaltinamojo, garantija į tai, kad baudžiamoji byla būtų išnagrinėta teismo, neturinčio ir neišreiškiančio jokio išankstinio nusistatymo proceso dalyvių atžvilgiu. Vertinant nešališkumą subjektyviuoju aspektu, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie kelia abejonių dėl teisėjo nešališkumo ar rodo bylą nagrinėjusio teisėjo asmeninį tendencingumą. Objektivus nešališkumo aspektas bendriausia prasme reikalauja, kad teismo procesas būtų organizuojamas, proceso veiksmai būtų atliekami, su bylos nagrinėjimo teisme dalyviais būtų bendraujama taip, kad negalėtų susidaryti įspūdis, jog proceso metu vienai iš proceso šalių reiškiamas išankstinis priešiškus ar palankumas arba teismas vienaip ar kitaip suinteresuotas tam tikra bylos baigtimi. Šališku pripažįstamas teismas, kai bylą nagrinėja nors vienas teisėjas, negalintis dalyvauti procese dėl BPK 58 straipsnyje išvardytų priežasčių. Teismo šališkumas gali būti konstatuotas, kai nustatomos aplinkybės, liudijančios teismo suinteresuotumą priimti sprendimą, palankų vienai kuriai nors proceso šaliai, ar tendencingą proceso organizavimą. Teismo nešališkumo principas pažeidžiamas, kai teismas nesuteikia proceso šalims vienodų galimybių aktyviai dalyvauti teismo posėdyje tiriant įrodymus, išreiškia išankstinę poziciją dėl tiriamų duomenų vertinimo, teismo baigiamajame akte vertindamas įrodymus vartoja teismo palankumą ar nepalankumą proceso dalyviams atspindinčias formuluotes ir pan.

Kartu kasacinis teismas nurodė ir tai, kad nešališkumo principas negali būti suprantamas pernelyg plačiai – teismo padarytos teisės aiškinimo ir taikymo klaidos, baudžiamąjo proceso įstatymo pažeidimai, net jei jie ir esminiai, nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad teismas nagrinėjo bylą šališkai. Nešališkumo principo pažeidimui konstatuoti nepakanka vien tik vienos iš bylos šalių nuomonės. Svarbiausią reikšmę turi tai, ar toks baiminimasis gali būti laikomas objektyviai pagrįstu, turi būti nustatyti realūs faktai, keliantys abejonių dėl teismo nešališkumo.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad iš nagrinėjamos baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad apygardos teismo, kuriame baudžiamoji byla buvo nagrinėjama apeliacine tvarka, teisėjų atžvilgiu nuteistojo išsakyta pozicija, kaltinant juos nusikalstamomis veikomis, aiškiai nepagrįsta. Kita vertus, nors apygardos teismo teisėjų kolegija nei tiesiogiai, nei užuominomis neišsakė jokios nuomonės dėl nagrinėjamos bylos baigties, tačiau apygardos teismo teisėjų kolegijos reagavimas į nuteistojo prašymo argumentus, išdėstytas procesiniame dokumente – teisėjų kolegijos nutartyje, kurioje apelianto pasisakymai teisėjų atžvilgiu apibūdinami kaip šmeižikiški, teisėjų kolegiją įžeidžiantys ir ateityje galbūt teisiškai atskirai įvertintini, kasacinio teismo vertinimu, rodo bylą nagrinėjančių teisėjų pareikštą nepalankią nuomonę apie apeliantą, keliančią pagrįstų abejonių teismo nešališkumu toliau nagrinėjant bylą. Be to, šiame kontekste aplinkybė, kad byla teisėjų kolegijos buvo perduota spręsti Lietuvos apeliaciniam teismui dėl perdavimo kitam teismui, anot kasacinio teismo, akivaizdžiai rodo, kad ir patiems teisėjams kilo abejonių dėl jų šališkumo nagrinėjamoje byloje. Todėl, kasacinis teismas konstatavo, kad vadovaudamiesi BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punktu, bylą nagrinėjančios kolegijos teisėjai turėjo nusišalinti.

Nagrinėjamos bylos kontekste teisėjų kolegija pabrėžė ir tai, kad nuteistasis kartu su apeliaciniu skundu ir bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teismo posėdyje pateikė daug prašymų. Apeliacinės instancijos teismas visus šiuos apelianto prašymus atmetė. Teisėjų kolegijos vertinimu, nors iš bylos akivaizdžiai matyti, kad didelė dalis nuteistojo prašymų iš tiesų nesusiję su šioje byloje nagrinėtiniais klausimais, apeliacinės instancijos teismo sprendimas atmesti visus prašymus į juos išsamiau nesigilinant ir tokio savo sprendimo tinkamai nemotyvuojant, įvertinus ir pirmiau aptartas abejones dėl teismo nešališkumo, patvirtina, jog pakankamos garantijos, pašalinančios su teismo nešališkumu susijusias abejones, apeliantui nebuvo suteiktos.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad byla nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme nuteistajam nebuvo užtikrinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje ir BPK 44 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta teisė, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Dėl to kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nuosprendį panaikino ir byla perdavė iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-511/2021

BPK 44 straipsnio ir 400 straipsnio 2 dalies taikymas

Dėl procesinių asmens, kurio atžvilgiu vykdomas priverčiamųjų medicinos priemonių procesas, teisių

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje asmuo, kuriam taikytos priverčiamosios medicinos poveikio priemonės, padarė devynias nusikalstamas veikas. Keturias iš šių veikų jis padarė būdamas nepakaltinamas. Kasaciniame skunde šio asmens atstovė pagal įstatymą teigė, kad priverčiamųjų medicinos poveikio priemonių taikymo procese jis buvo diskriminuojamas dėl neįgalumo ir jo teisės nebuvo tinkamai užtikrintos. Anot kasatorės, jos atstovaujajam turėjo būti suteiktos kaltinamojo teisės, tarp jų ir teisė asmeniškai dalyvauti teismuose.

Teisėjų kolegija vertindama kasatorės argumentus pažymėjo, kad priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, asmens, kuris yra galimai nepakaltinamas, teises geriau užtikrina būtent specialiųjų procesinių normų, skirtų priverčiamųjų medicinos priemonių skyrimo procesui reguliuoti, taikymas, o ne bendrojo proceso normose, pagal kurias vyksta baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamų veikų nagrinėjimas ir, jei asmuo pripažįstamas kaltu, baudžiamosios atsakomybės (įskaitant ir kriminalinės bausmės paskyrimą) taikymas, nustatytos taisyklės. Tačiau ir priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procese asmens, kurio atžvilgiu yra vykdomas toks procesas, procesinės teisės turi būti gerbiamos, siekiant užtikrinti veiksmingą jo dalyvavimą procese asmeniškai arba per atstovą.

Kasacinis teismas nurodė, kad galimybė dalyvauti teismo procese, pačiam išdėstyti savo argumentus ir kitos procesinės teisės asmeniui negali būti atimtos tik dėl to, kad jis serga psichikos liga ar yra pripažintas neveiksniu. Šių proceso teisių atėmimas galimas tik tais atvejais, kai objektyvūs ir išsamūs bylos duomenys patvirtina, kad asmens psichikos būklė reikšmingu laikotarpiu neleidžia asmeniškai įgyvendinti proceso teisių, asmens dalyvavimas būtų beprasmis. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį nurodoma, kad ribotas teisės į teisingą bylos nagrinėjimą garantijų aiškinimas yra nepateisinamas; psichiškai nesveikų kaltinamųjų silpnumas (pažeidžiamumas) turėtų sustiprinti jų teisių gynimo poreikį; institucijos turi rodyti reikiamą stropumą užtikrindamos jų veiksmingą dalyvavimą procese ir veikti itin rūpestingai (atsargiai) tuo atveju, kai riboja šią teisę. Kita vertus, tuo atveju, kai procesas yra susijęs su kaltinamojo (asmens, kuriam prašoma taikyti priverčiamąsias medicinos priemones) asmenybės ir psichikos būklės nusikalstamos veikos padarymo metu vertinimu ir kai jo baigtis gali būti jam labai nepalanki (pavyzdžiui, teismas gali pripažinti, kad jis padarė baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką, skirti priverčiamąsias medicinos priemones), tai, kad jam būtų suteikta galimybė dalyvauti teismo posėdyje (kartu su gynėju), turi esminę reikšmę proceso teisingumui. Tokiais atvejais, atsižvelgdami į bylos reikšmę asmeniui, teismai negali, išlaikydami baudžiamojo proceso teisingumą, išspręsti bylos be tiesioginio jo elgesio stebėjimo ir tiesioginio jo parodymų vertinimo (nebent tai būtų objektyviai neįmanoma dėl asmens sveikatos būklės) ir gynėjo bei atstovo dalyvavimas negali kompensuoti pareiškėjo galimybės išdėstyti savo argumentus jam dalyvaujant teismo posėdyje.

Kartu kasacinis teismas pabrėžė ir tai, kad nors BPK 400 straipsnio 2 dalis nereikalauja, jog psichikos sutrikimus turintis asmuo būtų apklaustas, be to, atsižvelgiant į tokio asmens suvokimo trūkumus, jo parodymai nėra įrodymų šaltinis, tačiau jo paaiškinimai (jeigu tokie įmanomi) gali

padėti teismui įvertinti kitus bylos įrodymus ir išsamiau išsiaiškinti įrodinėjimo dalyką sudarančias bylos aplinkybes. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, asmens teisių apsaugos baudžiamojo proceso metu reikalavimas suponuoja būtinybę rūpestingai patikrinti, ar atitinkamu proceso metu asmens psichikos sutrikimo rūšis, laipsnis eliminuoja jo dalyvavimą, galimybę susipažinti su bylos medžiaga, teikti paaiškinimus ir kt., nes vien tai, kad asmuo serga psichikos liga, savaime neužkerta galimybės jam pačiam įgyvendinti procesines teises, iš jų ir teisę būti išklaustam. Toks patikrinimas ir sprendimas, atimantis galimybę dalyvauti atliekant vienokius ar kitokius proceso veiksmus ar apskritai asmeniškai dalyvauti baudžiamajame procese, turi būti paremti objektyviais įtikinamais duomenimis apie asmens faktinę psichikos sveikatos būklę, kuri, beje, laikui einant gali kisti priklausomai, pavyzdžiui, nuo taikomo gydymo. Taigi, anot kasacinio teismo, realus psichikos sutrikimas, leidžiantis ar ne dalyvauti procese konkrečiu būdu yra reikšmingu metu (pvz., teisme nagrinėjant bylą teikti paaiškinimus), yra viena iš įrodinėtinių aplinkybių (BPK 395 straipsnio 2, 3 punktai), todėl ši asmenį apibūdinanti aplinkybė turi būti nustatyta bylos duomenimis, laikantis BPK nustatytų įrodinėjimo taisyklių.

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje teismo psichiatrijos ekspertizės aktuose nurodyta, kad asmuo, kuriam taikytos priverčiamosios medicinos poveikio priemonės, negali adekvačiai suprasti bylai reikšmingų aplinkybių, negali duoti adekvačių parodymų ir dalyvauti teismo posėdyje, todėl jis nebuvo apklaustas pirmosios instancijos teisme. Nagrinėdama apeliacinį skundą, kuriame buvo teikiamas prašymas šį asmenį apklausti teisme, taip pat prašymas skirti kompleksinę teismo ekspertizę, apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, siekdama išsiaiškinti dėl galimybės nepakenkiant asmens sveikatai ir interesams teismo posėdyje apklausti šį asmenį nutarė į teismo posėdį kviesti ir apklausti specialiujų žinių turintį vaikų ir paauglių psichiatrą ir teismo psichiatrijos ekspertizės atlikusią ekspertę. Asmens, kuriam taikytos priverčiamosios medicinos poveikio priemonės, atstovė pagal įstatymą ir jo gynėjas, atsižvelgę į apeliacinės instancijos teismo posėdyje pateiktus vaikų ir teismo ekspertės paaiškinimus, kad dėl apklausos teismo posėdyje jų atstovaujajam psichikos būklė gali pablogėti, atsisakė savo prašymo ir sutiko, kad jis nebūtų apklausiamas teisme.

Įvertinusi tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija padarė išvadą, kad asmens, kuriam taikytos priverčiamosios medicinos poveikio priemonės, teisė būti išklaustam nebuvo pažeista. Teisėjų kolegijos vertinimu, apeliacinės instancijos teismas ėmėsi priemonių, kad būtų išsiaiškintos šio asmens dalyvavimo teisme galimybės, išklause teismo ekspertės ir gynėjos pakviesto specialisto, turinčių vaikų ir paauglių psichiatrijos žinių, nuomones, įvertino asmens, kuriam taikytos priverčiamosios medicinos poveikio priemonės atstovės pagal įstatymą ir jo gynėjo poziciją – nekviesti jo į teismą ir priėmė specialiosiomis žiniomis ir proceso dalyvių pozicija pagrįstą sprendimą nekviesti šio asmens į teismą. Teisėjų kolegija konstatavo, kad šis sprendimas pagrįstas ir motyvuotas, nes apeliacinės instancijos teisme buvo nustatyta, jog duoti paaiškinimus minėtam asmeniui neleidžia jo psichikos būklė, kuri dėl jo dalyvavimo teisme galėtų pablogėti.

Vadovaudamasi išdėstytais argumentais, teisėjų kolegija asmens, kuriam taikytos priverčiamosios medicinos priemonės, atstovės pagal įstatymą kasacinį skundą šioje dalyje atmetė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-5-976/2021

BPK 186 straipsnio taikymas

Dėl mažamečio liudytojo apklausos ypatumų

Šioje baudžiamojoje byloje nuteistojo gynėjas savo kasaciniame skunde, be kita ko, ginčijo mažametės nukentėjusiosios parodymus jų teisėtumo aspektu nurodydamas, kad mažametės liudytojos apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją vyko nesilaikant BPK 186 straipsnyje nustatytos tvarkos, nes nukentėjusiąją apklausė ne ikiteisminio tyrimo teisėja tiesiogiai, o tam neįgaliotas asmuo – psichologė, todėl šios apklausos metu gauti duomenys nepagrįstai pripažinti įrodymais. Taip pat kasatorius nurodė, kad byloje nėra duomenų, jog apklausos metu su nukentėjusiąją bendravusi psichologė prieš apklausą pasirašė rašytinį pasižadėjimą sąžiningai atlikti jai pavedamas

užduotis ir kad ji buvo įspėta dėl atsakomybės pagal BPK 235 straipsnį už melagingos išvados ar paaiškinimo pateikimą, kaip to reikalaujama BPK 180 straipsnio 2 dalyje. Be to, anot kasatoriaus, nukentėjusioji iki apklausos pas ikiteisminio tyrimo teisėją ne vieną kartą detaliai buvo apklausiama ne BPK nustatyta tvarka, tam neįgalėtų asmenų, tokias apklausas pavadinant pokalbiais, pabendravimais, supažindinimais, konsultacijomis, pravesomis pamokėlėmis, mokymais, užsiėmimais, išsiaiškinimais, atpažinimais, piešimais, rengimu ikiteisminio tyrimo procesui ir pan., todėl apklausos pas ikiteisminio tyrimo teisėją metu nukentėjusiosios duoti parodymai apie nuteistąjį galėjo būti gauti neteisėtai, nukentėjusiąją kalbinant ne pirmą kartą jai iš anksto žinomais klausimais, reikalaujant klausinėjančiam asmeniui iš anksto žinomų žinių, mokant nukentėjusiąją duoti atitinkamus kaltinančius parodymus, skatinant ją už anksčiau aptartus parodymus pažadais atsilyginti prizų.

Atsakydamas į pirmiau nurodytus kasacinio skundo argumentus kasacinis teismas visų pirma nurodė, kad pagal BPK 186 straipsnio 1 dalį nepilnametį liudytoją ar nukentėjusįjį apklausia ikiteisminio tyrimo teisėjas šio kodekso 184 straipsnio 3, 4 ir 5 dalyse nustatyta tvarka, kai vaiko interesais to prašo jo atstovas, prokuroras ar gynėjas, arba šio kodekso 184 straipsnio 1 dalyje nustatytais atvejais. Į mažamečio liudytojo ar mažamečio nukentėjusiojo apklausą visuomet, taip pat į nepilnamečio liudytojo ar nepilnamečio nukentėjusiojo apklausą dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei, sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai, dėl pelnymosi iš nepilnamečio prostitucijos ar nepilnamečio įtraukimo į prostituciją arba kitais atvejais, kai to prašo proceso dalyviai arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva, privalo būti kviečiamas psichologas, kuris padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdamas į jo socialinę ir psichologinę brandą (BPK 186 straipsnio 3 dalis). Taigi psichologas ne tik dalyvauja atliekant tyrimo veiksmą – apklausą, bet ir padeda ją atlikti, taip užtikrindamas ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui galimybę gauti tyrimui ar bylos nagrinėjimui reikšmingų duomenų, o nepilnamečiui – pasinaudoti procesinėmis teisėmis ir garantijomis, visų pirma būti apsaugotam nuo neigiamo baudžiamojo proceso poveikio. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad, vadovaujantis 2006 m. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos užsakymu, įgyvendinant Nepilnamečių justicijos 2004–2008 metų programą, parengtomis Psichologinėmis rekomendacijomis ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais (toliau – Rekomendacijos), apklausos metu nepilnametį ar mažametį apklausia vienas specialistas. Tai gali būti policijos pareigūnas, ikiteisminio tyrimo teisėjas, pakviestas psichologas ar kitas apklausai pasirengęs specialistas. Jie būna kartu su vaiku. Visi kiti su apklausa susiję asmenys ir specialistai vaiko apklausą stebi gretimoje patalpoje pro vienpusio matymo stiklą ar monitoriaus ekrane ir gali užduoti klausimus pareigūnui per radijo stotelę. Apklausančias asmuo girdi klausimus ausinėse (arba gali ateiti į kitą kambarį pasitikslinti, kokie dar klausimai turi būti užduoti). Nepilnametis tokiu būdu girdi klausimus tik iš vieno asmens.

Iš apžvelgiamoje byloje esančių duomenų matyti, kad mažametės nukentėjusiosios apklausoje pas ikiteisminio tyrimo teisėją, be prokurorės, įtariamojo gynėjos, nukentėjusiosios atstovės bei vaiko teisių apsaugos atstovės, taip pat dalyvavo psichologė, kuri tiesiogiai bendravo su nukentėjusiąja vaikų apklausoms pritaikytose patalpose, o visą apklausos eigą ir aplinkybes, dėl kurių buvo apklausiama nukentėjusioji, iš gretimos patalpos kartu su kitais proceso dalyviais stebėjo ir kontroliavo ikiteisminio tyrimo teisėja, ši apklausos metu per ausines nurodydavo psichologei, kokius klausimus užduoti nukentėjusiai. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, šiuo atveju nepilnamečio (mažamečio) nukentėjusiojo apklausos tvarka, nustatyta BPK 186 straipsnyje, nebuvo pažeista.

Antra, atsakydama į kasacinio skundo argumentus dėl psichologės neišpėjimo apie atsakomybę už melagingos išvados ar paaiškinimo pateikimą, teisėjų kolegija pažymėjo, kad 2019 m. gruodžio 19 d. baudžiamojo proceso įstatymo pakeitimais psichologo statusas buvo prilygintas specialisto statusui ir BPK 89 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad nepilnamečio nukentėjusiojo, nepilnamečio liudytojo, nepilnamečio įtariamojo, nepilnamečio kaltinamojo ar specialių apsaugos poreikių turinčio nepilnamečio nukentėjusiojo apklausoje dalyvaujantys psichologai yra specialistai, kurie padeda apklausti šiuos asmenis, atsižvelgdami į jų socialinę ir

psichologinę brandą ir (ar) specialius apsaugos poreikius. Prireikus šie psichologai dalyvauja atliekant ir kitus baudžiamojo proceso veiksmus. Be to, atsižvelgiant į tai, kad apklausoje dalyvaujančio psichologo paprastai nėra prašoma pateikti išvados ar paaiškinimų jo kompetencijos klausimais, nes jo funkciją sudaro pagalba apklausiant nepilnametį ar specialių apsaugos poreikių turintį nukentėjusįjį, siekiant baudžiamojo proceso normų aiškumo ir nedviprasmiškumo, BPK 89 straipsnio 5 dalyje taip pat įtvirtinta, kad dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingos išvados ar paaiškinimo pateikimą jis įspėjamas tik tuo atveju, jeigu jo prašoma atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą ar paaiškinimus jo kompetencijos klausimais.

Nagrinėjamoje byloje, kaip matyti iš bylos medžiagos, nukentėjusiosios apklausoje pas ikiteisminio tyrimo teisėją dalyvavusi psichologė dirba Šiaulių apygardos teisme, yra šio teismo psichologė, ji šioje byloje ikiteisminio tyrimo metu padėjo ikiteisminio tyrimo teisėjai apklausti mažametę nukentėjusiąją, atsižvelgdama į nukentėjusiosios socialinę ir psichologinę brandą. Ši psichologė byloje jokios išvados ar paaiškinimų savo kompetencijos klausimais neteikė, yra teismo tarnautoja, todėl, anot kasacinio teismo, BPK 180 straipsnio 2 dalies reikalavimai jai netaikyti pagrįstai.

Trečia, kasacinis teismas nesutiko su kasatoriaus argumentais, kad nukentėjusioji iki apklausos pas ikiteisminio tyrimo teisėją ne vieną kartą detaliam buvo apklausiama tam neįgaliotų asmenų, be kita ko, mokant nukentėjusiąją duoti atitinkamus kaltinančius parodymus. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad nagrinėjamos bylos situacija bei kontekstas rodo, kad prieš apklausą pas ikiteisminio tyrimo teisėją su mažamete nukentėjusiąją atliktų veiksmų tikslas buvo teikti psichologinę pagalbą dėl pasikeitusio elgesio, o ruošti ją psichologiškai teisinėms procedūroms, t. y. apklausai teisme, buvo tik pagalbinis tikslas. Tai, teisėjų kolegijos nuomone, neprieštarauja baudžiamojo proceso įstatymui ir kartu atitinka pasiruošimo apklausai specifiką. Anot teisėjų kolegijos, byloje nenustatyta, kad su mažamete dirbė ir ją apklausai teisme ruošę specialistai būtų viršiję jiems nustatytos kompetencijos ribas ar kad tuo metu, kai buvo rengiama apklausai, nukentėjusioji būtų detaliam išklausta ir taip būtų pakenkta ikiteisminio tyrimo procesui. Teisėjų kolegijos vertinimu, byloje esantys duomenys taip pat nesudaro pagrindo daryti išvadą, kad nukentėjusioji prieš apklausą pas ikiteisminio tyrimo teisėją teismo psichologės, anksčiau su mažamete bendravusių specialistų ar kitų asmenų buvo mokoma duoti atitinkamus nuteistąjį kaltinančius parodymus ir skatinama už tokių parodymų davimą pažadais atsilyginti prizų.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija šią nuteistojo gynėjo kasacinio skundo dalį atmetė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-1073/2021

BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto ir 219 straipsnio taikymas

Dėl būtinybės tinkamai pagrįsti nuosprendžio panaikinimą ir bylos perdavimą prokurorui

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad pirmosios instancijos teismas pažeidė BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus, nes nuteistąjį pripažino kaltu nenustatęs ir neatskleidęs jo veiksmuose objektyviųjų ir subjektyviųjų BK 229 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos požymių. Apeliacinės instancijos teismas sprendė, kad byloje surašytas kaltinamasis aktas iš esmės neatitinka BPK 219 straipsnio 3 dalies reikalavimų, todėl, anot apeliacinio teismo, pirmosios instancijos teismas negalėjo objektyviai įvertinti nuteistojo veiksmų jam atliekant tarnybines pareigas, t. y. išspręsti jo kaltės klausimo, o kadangi dėl veikos kvalifikavimo pagrįstumo ir teisėtumo skundą padavė tik nuteistasis, apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, šio trūkumo ištaisyti negalėjo, nes taip galėjo būti apsunkinta nuteistojo teisinė padėtis.

Vertindamas šią situaciją kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad apeliacinės instancijos teismo sprendimas panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą prokurorui (BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punktas) gali būti priimamas tik esant dviem būtinoms sąlygoms: 1) ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės BPK 219 straipsnio reikalavimų neatitinkantis

kaltinamasis aktas ir 2) tai trukdo nagrinėti bylą. Šiame kontekste teisėjų kolegija nurodė ir tai, kad praktikoje taip pat pažymima, kad, be šių dviejų privalomų sąlygų, turi būti ir trečia – nustatyto pažeidimo negalima ištaisyti teisme.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nors savo nutartyje apeliacinės instancijos teismas formaliai nurodė, kad iš kaltinamojo akto, pakeisto kaltinimo ir pirmosios instancijos teismo nuosprendžio turinio matyti, jog nėra nustatyti ir įvardyti konkretūs nuteistojo objektyviosios pusės veiksmai (nenustatytas nusikaltimų padarymo mechanizmas), tačiau, anot kasacinio teismo, iš šios nutarties galima suprasti, jog byla perduodama prokurorui visai dėl kitų aspektų: 1) apeliacinės instancijos teismui kyla abejonių, kad nukentėjusiajam daugybiniai sužalojimai galėjo būti padaryti vienu nuteistojo veiksnu, ypač atsižvelgiant į tai, kad nukentėjusįjį ant grindų vertė ne vienas nuteistasis, bet ir kitas pareigūnas, o iš nuteistajam pateikto kaltinimo ir kaltinamojo akto turinio negalima nustatyti, kokius fizinės prievartos veiksmus jis atliko, kokius – kitas pareigūnas, kurio veiksmai buvo lemiami, kad nukentėjusysis patyrė sužalojimus; 2) apeliacinės instancijos teismas nesutinka su nuteistojo veiksnu kvalifikavimu ir daro prielaidas, kad nuteistasis galimai padarė nusikalstamas veikas, dėl kurių reikėtų sunkinti šio asmens teisinę padėtį, o dėl veikos kvalifikavimo pagrįstumo ir teisėtumo skundą padavė tik pats nuteistasis, todėl teismas apeliacine tvarka negali teisingai išnagrinėti bylos, nepasunkindamas nuteistojo padėties. Taigi, atsižvelgusi į tai kas nurodyta, teisėjų kolegija sprendė, kad apeliacinės instancijos teismo pasirinktas procesinis sprendimas gražinti bylą naujam kaltinamajam aktui surašyti netinkamas ir neatitinka BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkte ir 234 straipsnio 2 dalyje esančių sąlygų.

Teisėjų kolegija taip pat nesutiko su apeliacinės instancijos teismo argumentais, kad byla trukdo nagrinėti tai, jog iš kaltinimo ir kaltinamojo akto turinio negalima nustatyti, kokius fizinės prievartos veiksmus atliko nuteistasis, kokius – kitas pareigūnas, kurio veiksmai lėmė, kad nukentėjusysis patyrė sužalojimus. Pirma, teisėjų kolegija pažymėjo, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodyta, jog ikiteisminis tyrimas kitam pareigūnui nutrauktas. Antra, teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad BPK 257 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu nagrinėjimo teisme metu paaiškėja, kad kaltinamasis gali būti padaręs kitą nusikalstamą veiką, kuri nebuvo nurodyta kaltinamajame akte, taip pat kad nusikalstamą veiką gali būti padaręs kitas asmuo, teismas motyvuota nutartimi tai praneša prokurorui. Taigi, anot teisėjų kolegijos, jei apeliacinės instancijos teismas manė, jog nusikalstamą veiką galėjo būti padarę ir kiti asmenys, apie tai motyvuota nutartimi turėjo pranešti prokurorui, o ne pasirinkti sprendimą perduoti bylą prokurorui BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu.

Kartu kasacinis teismas pabrėžė ir tai, kad iš apeliacinės instancijos teismo nutarties turinio neaišku ir kokie konkrečiai pažeidimai buvo padaryti aprašant nusikalstamą veiką. Teisėjų kolegijos vertinimu, priešingai nei teigia apeliacinės instancijos teismas, kaltinime yra nurodytos BPK 219 straipsnio 3 punkte išvardytos aplinkybės: nusikalstamų veikų padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės. Yra nurodyti ir konkretūs nuteistojo veiksmai. Taip pat yra nurodyta, kad nuteistasis tokiais veiksmais netinkamai atliko savo pareigas, vardijami teisės aktai, kurių reikalavimus nuteistasis pažeidė, pažymima, kad tokie jo veiksmai vertinami kaip neatsargūs, ir išvardijamos pasekmės.

Teisėjų kolegija sprendė, kad apeliacinės instancijos teismo konstatuojami kaltinamojo akto trūkumai nepagrindžia būtinybės perduoti bylą prokurorui. Šiame kontekste teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai kad BPK 324 straipsnio 6 dalis suteikia apeliacinės instancijos teismui galimybę atlikti įrodymų tyrimą, atlikti bet kokį šio kodekso XIV skyriaus antrajame, trečiajame, ketvirtajame ir penktajame skirsniuose nurodytą proceso veiksma (BPK 287 straipsnis). Jeigu šių veiksnu atlikti teisme dėl kokių nors priežasčių neįmanoma arba tai labai pasunkina bylos nagrinėjimą, teismas gali pavesti šiuos veiksmus atlikti ar organizuoti jų atlikimą prokurorui ar ikiteisminio tyrimo teisėjui. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismų praktikoje susiformavusi ir nuolat pabrėžiama nuostata, kad teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, nagrinėti baudžiamąją bylą taip, kad joje būtų nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas.

Kasacinio teismo vertinimu, formaliai konstatuodamas pažeidimus, apeliacinės instancijos teismas iš esmės nepateikė argumentų, kodėl šių pažeidimų negalima ištaisyti teisme. Anot kasacinio teismo, vienintelis motyvas yra tai, kad apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, jog byloje reikia sunkinti nuteistojo teisinę padėtį, o to neleidžia BPK 320 straipsnio 4 dalies nuostatos. Teisėjų kolegija konstatavo, kad toks motyvas nepagrindžia galimybės priimti BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytą sprendimą.

Šiame kontekste teisėjų kolegija nurodė, kad BPK 320 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtintas vienas svarbiausių apeliacijos principų – *non reformatio in peius* (pagal kurį apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą pagal nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, apeliacinį skundą, negali pabloginti apelianto teisinės padėties). Kasacinis teismas pažymėjo, kad būtent dėl šio ir *tantum devolutum quantum appellatum* (pagal kurį apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti ir vertinti tik apskųstosios pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą) principų asmens, prieš kurį vykdomas baudžiamasis procesas, teisė skusti teismo sprendimus yra reali ir efektyvi. Skundą padavusio asmens (nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta) padėtis paprastai negali būti bloginama, kai procesas tęsiasi jo paties iniciatyva.

Kartu teisėjų kolegija akcentavo, kad 2019 m. gruodžio 19 d. įstatymu Nr. XIII-2740 pakeistas BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas, nustatantis galimybę panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti teismui, be kita ko, d papunktyje nustatant, kad tokį sprendimą galima priimti ir tada, kai ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad kasacinės instancijos teismo praktikoje yra pažymėta, kad ši norma galėtų būtų taikoma tik tais atvejais, kai yra nustatytos visos trys sąlygos: 1) ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir 2) tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą ir 3) dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos. Taigi šioje normoje nustatyti ir aiškiai apibrėžti savarankiški nuosprendžio panaikinimo pagrindai, kurie iš esmės skiriasi nuo BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytų nuosprendžio panaikinimo pagrindų. Todėl, anot teisėjų kolegijos, apeliacinės instancijos teismas visiškai nepagrįstai kaip nuosprendžio panaikinimo ir bylos perdavimo prokurorui motyvą nurodė tai, kad teismas negali išnagrinėti bylos, nepasunkindamas nuteistojo padėties, t. y. neperžengdamas bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribų. Tokiu motyvu nuosprendis gali būti naikinamas tik vienu – BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunktyje – nurodytu atveju ir tik esant visoms šioje normoje nurodytoms sąlygoms.

Atsižvelgdama į aptartus motyvus, teisėjų kolegija padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas skundžiamą nutartį priėmė nenurodydamas pagrįstų motyvų, kurie būtų konkrečiai susiję su kaltinamojo akto trūkumais, nepateikdamas argumentų, kaip nurodomi BPK 219 straipsnio pažeidimai trukdo nagrinėti bylą ir kodėl jų negalima ištaisyti teisme. Dėl to teisėjų kolegija konstatavo, kad, panaikindamas pirmosios instancijos teismo nuosprendį bei perduodamas bylą prokurorui, apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatas, ir apeliacinės instancijos teismo nutartį panaikino ir bylą perdavė iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-10-719/2021

III. CIVILINĖS BYLOS

Asmenys

Dėl teismo teisės vertinti informacijos paviėšinimo teisėtumą ir civilinės atsakomybės už asmens garbės ir orumo pažeidimą taikymo

Ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas pripažinti, kad viešojoje erdvėje paskleistas teiginys, jog „VSD duomenimis, 2008 m. MG siekiant įsigyti dalį „Alitos“ akcijų, atsirado poreikis turėti „savą žmogų“ Konkurencijos taryboje. Juo tapo dabartinis tarybos narys E. Š.“ (toliau – ginčo teiginys), neatitinka tikrovės bei žemina ieškovo garbę ir orumą, priteisti jam neturtinės žalos atlyginimą. Ieškovas teigė, kad, ginčo teiginiu viešai paskleidus apie jį tikrovės neatitinkančią žinią, buvo pakenkta jo reputacijai. Pirmosios instancijos teismas tenkino ieškinį, o apeliacinės instancijos teismas sprendė priešingai – atmetė ieškinį.

Šioje byloje nustatyta, jog ginčo teiginys apie ieškovą, buvęs Valstybės saugumo departamento (toliau – VSD) pažymoje, skirtoje Nacionaliniam saugumo ir gynybos komitetui (toliau – NSGK) parlamentiniam tyrimui atlikti, buvo paskelbtas viešai, t. y.: 1) viešo informavimo priemonėse nutekinus VSD pažymoje buvusią informaciją; 2) į teisės aktų informacinę sistemą įkėlus NSGK išvadą su priedais, tarp jų ir VSD pažyma. Kasacinis teismas konstatavo, kad VSD pažyma buvo adresuota NSGK tarnybiniam naudojimui, t. y. joje buvo pateikta įslaptinta informacija. Net ir išslaptinus gautą medžiagą, joje paskelbti duomenys nebuvo viešai prieinami, t. y. jie ir toliau buvo adresuoti NSGK, tik su jais galėjo susipažinti platesnis ratas asmenų, pavyzdžiui, visi Seimo nariai, balsavę dėl pritarimo NSGK pateiktai išvadai. Nepaisant to, viešai VSD pažymos duomenys per žiniasklaidos priemones buvo paskelbti 2018 m. gegužės 17 d., nors NSGK uždareme posėdyje bendru sutarimu nutarė paskelbti visuomenei parlamentinio tyrimo metu surinktą medžiagą, kuri nesudaro valstybės ar tarnybos paslapties, tik 2018 m. gegužės 30 d. Šių nustatytų faktinių aplinkybių pagrindu kasacinis teismas darė išvadą, kad VSD pažymoje pateikti duomenys buvo nutekinti visuomenės informavimo priemonėms be teisėto pagrindo, t. y. iki NSGK sprendimo juos išviešinti priėmimo. Kasacinis teismas nusprendė, kad būtent NSGK buvo atsakingas už parlamentinio tyrimo metu gautos informacijos saugojimą ir tinkamą naudojimąsi ja, todėl pažeidus šią pareigą turi būti sprendžiamas ir valstybės atsakomybės klausimas už ginčo informacijos paskleidimą, jei ši informacija galimai pažeidė ieškovo teises ir teisėtus interesus. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad visuomenės informavimo priemonė buvo tik duomenų paskleidimo priemonė, bet ne jų paskleidėja, todėl ieškovas pagrįstai reikė reikalavimą atsakovei Lietuvos Respublikai, kuri šiuo atveju neužtikrino tinkamos ginčo duomenų apsaugos. Kasacinis teismas taip pat nusprendė, kad NSGK priėmus sprendimą išviešinti ne tik savo išvadą, kurioje nėra duomenų apie ieškovą, bet ir VSD pažymą, NSGK prisiėmė atsakomybę už šių duomenų patikimumą. Be to, kasacinis teismas pripažino teisiškai nepagrįsta apeliacinės instancijos teismo išvadą, kad NSGK sprendimas paviėšinti tyrimo metu surinktą medžiagą yra politinio pobūdžio, kurio teisėtumo teismas negali vertinti, nes politinio pobūdžio veikla nepatenka į valstybės atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų veiklos, taikymo sritį.

Kasacinis teismas, atsižvelgdamas į byloje nustatytas aplinkybes, nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai vertino VSD pažymoje esančius duomenis apie ieškovą kaip žinią. Ginčo duomenys pateikti ne kaip juos pateikusių asmens vertinimas, o kaip objektyvus realiai egzistuojantis faktas. Kasacinis teismas konstatavo, kad ginčo teiginiu paviėšinant informaciją, kad ieškovas yra koncerno „savas žmogus“, suponuojama išvada, kad: 1) ieškovas, kaip Konkurencijos tarybos narys, yra galimai priklausomas nuo išorinės įtakos; 2) Lietuvos Respublikos Seimas tinkamai neprižiūri jam atskaitingos institucijos. Tačiau šioje byloje nenustatyta, kad Seimas būtų ėmėsis kokių nors veiksmų, siekdamas iširti, pažaboti ar kaip kitaip paveikti galimai netinkamą Konkurencijos tarybos ir jos nario veiklą, priešingai, paviėšinus ginčo teiginius, ieškovas buvo pripažintas tinkamu toliau eiti pareigas. Kasacinis teismas konstatavo, kad nors visuomenės teisė būti informuotai svarbiais jai klausimais neapibrėžia nei šios informacijos turinio, nei gavimo,

pateikimo būdų, tais atvejais, kai viešinama informacija gali pažeisti asmens garbę ir orumą, pakenkti jo reputacijai, informaciją skleidžiantis asmuo turi ne tik teisę informuoti, bet ir pareigą pasirinkti tinkamą informavimo būdą, kad būtų išlaikyta teisinga pusiausvyra tarp galimai susikertančių interesų. Šiuo atveju viešojoje erdvėje buvo tiesiog paskleista žinia, kurios atsakovė nepagrindė, o ieškovas neturėjo galimybių paneigti, nes neturėjo išsamių duomenų, kuo remiantis buvo suformuota tokia žinia. Kasacinis teismas pabrėžė, kad valstybė turėtų vengti tokio pobūdžio veikimo. Kasacinis teismas nusprendė, kad šiuo atveju yra pagrindas taikyti CK 2.24 straipsnį, nes buvo pažeista teisinga saviraiškos laisvės ir visuomenės teisės gauti informaciją bei pagarbos asmens garbei ir orumui bei reputacijai pusiausvyra.

Pasisakydamas dėl neturtinės žalos atlyginimo, kasacinis teismas nurodė, kad šioje byloje nenustatyta, jog ieškovui sukelti pažeidimai būtų buvę skaudūs ir būtų pakenkę jo profesinei karjerai, pati atsakovė, veikdama per kitas institucijas, patvirtino, kad ieškovas yra tinkamas eiti pareigas, taigi yra nepriekaištingos reputacijos. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas nusprendė, kad pripažinimas, jog atsakovės paskleistas teiginys apie ieškovą neatitinka tikrovės ir žemina jo garbę bei orumą, yra pakankama satisfakcija, atlyginanti ir jo patirtą neturtinę žalą.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo nutartį ir pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria priteistas neturtinės žalos atlyginimas, kitą pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį paliko galioti.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-12-403/2021

Šeimos teisė

Dėl proceso atnaujinimo civilinėje byloje dėl santuokos nutraukimo sutuoktinių bendru sutikimu, kai pirmosios (apeliacinės) instancijos teismo sprendime ar nutartyje padaryta aiški teisės normos taikymo klaida

Pareiškėjos prašymas atnaujinti procesą buvo grindžiamas CPK 366 straipsnio 1 dalies 9 punkte nurodytu pagrindu, t. y. tuo, kad teismas, patvirtinęs sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių (toliau – ir ginčo sutartis), padarė aiškią teisės normos taikymo klaidą – netinkamai pritaikė CK normas, reglamentuojančias sutuoktinių bendro turto padalijimą, nes visas sutuoktinių turtas, pažeidžiant pareiškėjos interesus, priteistas jos buvusiam sutuoktiniui. Be to pareiškėjos manymu, teismas nepagrįstai nesiaiškino, ar pateikta ginčo sutartis atitinka tikrąją šalių valią, ar šalys teisingai suprato joje nustatytas sąlygas. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai atmetė pareiškėjos prašymą.

Vadovaujantis CK 3.123 straipsnio 1 dalimi, tik išimtiniais atvejais, atsižvelgdamas į svarbias aplinkybes, teismas gali nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir priteisti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį. Kasacinis teismas pažymėjo, kad tais atvejais, kai teismui pateikiama tvirtinti sutartis, kuria sutariama visą santuokoje įgytą turtą paskirti vienam sutuoktiniui, kitam neskiriant jokios kompensacijos, teismui turi kilti abejonė ir atitinkamai pareiga patikrinti, ar tokia sutartis neprieštarauja imperatyviosioms teisės normoms, nepažeidžia vieno sutuoktinio ar kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų.

Kasacinis teismas nurodė, kad apeliacine tvarka neperžiūrėtu pirmosios instancijos teismo sprendimu civilinėje byloje, kurioje pareiškėja prašo atnaujinti procesą, nutraukta pareiškėjos ir jos sutuoktinio santuoka abiejų bendru sutikimu ir patvirtinta jų pasirašyta sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje nėra nurodyta santuokos metu įgyto turto vertė, visas santuokos metu įgytas turtas, priklausęs jiems bendrosios jungtinės nuosavybės teise, buvo priskirtas buvusiam sutuoktiniui, pareiškėjai nepaskiriant jokios kompensacijos. Kasacinis teismas konstatavo, kad tokios sutarties nuostatos pripažintinos iš esmės pažeidžiančiomis vieno sutuoktinio teises ir teisėtus interesus, apribojančiomis vieno sutuoktinio turtines teises. Aplinkybė, jog buvęs sutuoktinis sutartimi dėl santuokos nutraukimo pasekmių prisiėmė pareigą gražinti skolą bankui, negali būti pripažįstama teisėtu pagrindu visą santuokoje įgytą turtą paskirti jam vienam. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad bankui buvęs sutuoktinis ir pareiškėja liko atsakingi solidariai, todėl galima

situacija, kad, buvusiam sutuoktiniui nustatytais terminais negrąžinant skolos, bankas pareikš reikalavimą pareiškėjai. Taigi pareiškėja turės pareigą mokėti bankui pagal kredito sutartį, nors visas santuokinis turtas yra priskirtas jos buvusiam sutuoktiniui. Kasacinis teismas nusprendė, kad pagal CK 3.53 straipsnio 4 dalį teismas turėjo nurodytos sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių netvirtinti, o bylą dėl santuokos nutraukimo sustabdyti, iki sutuoktiniai sudarys naują sutartį.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad prašydama atnaujinti procesą byloje pareiškėja nurodė, jog skyrybų dokumentus pasirašė būdama sunkios psichinės būklės. Iš tiesų byloje nėra pateikta įrodymų, patvirtinančių, kad pareiškėja, pasirašydama sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, negalėjo suprasti savo veiksmų ar jų valdyti. Tačiau pareiškėjos pateikti duomenys patvirtina, kad, pasirašydama nurodytą sutartį, pareiškėja gydėsi psichiatrinės įstaigos dienos stacionare. Kasacinio teismo vertinimu, ši priežastis yra pagrindas konstatuoti, kad sudarant tokio pobūdžio sutartį pareiškėjos valios dėl santuokinio turto padalijimo išraiška turėjo tam tikrų trūkumų, kuriuos lėmė psichinės sveikatos sutrikimai, tą patvirtina vėlesni pareiškėjos veiksmai – kreipimasis dėl proceso atnaujinimo šioje byloje. Pažymėtina, kad byloje abiejų sutuoktinių interesams atstovavo ta pati advokatė, byla išnagrinėta pareiškėjai nedalyvaujant ir teismui tinkamai neišsiaiškinus priežasčių, dėl kurių buvo sudaryta tokio pobūdžio sutartis, t. y. dėl kurių buvo nuspręsta nukrypti nuo bendrosios jungtinės nuosavybės lygių dalių principo.

Kasacinis teismas nurodė, kad santuokinio turto vertės ir atitinkamai jo padalijimo klausimas spręstinas tik atnaujinus bylos nagrinėjimą CPK 366 straipsnio 1 dalies 9 punkto pagrindu ir bylą nagrinėjant iš esmės. Kasacinio teismo vertinimu, teismai, neatnaujinę proceso byloje, tačiau vertindami buvusio sutuoktinio argumentus ir nustatydami santuokinio turto vertę, kurios nebuvo nurodyta sutartyje dėl santuokos nutraukimo padarinių, pažeidė prašymo atnaujinti procesą nagrinėjimo tvarką (CPK 370 straipsnio 3, 4 dalys). Kasacinis teismas sprendė, kad šioje byloje yra pagrindas pripažinti, jog egzistuoja CPK 366 straipsnio 1 dalies 9 punkte įtvirtintas proceso atnaujinimo pagrindas – teismui sprendimu patvirtinus sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių yra padarytos aiškios CK 3.117 straipsnio 1–3 dalių, 3.123 straipsnio, 3.53 straipsnio 4 dalies taikymo klaidos, kurios galėjo turėti įtakos priimant neteisėtą sprendimą.

Kasacinis teismas panaikino skundžiamus teismų procesinius sprendimus ir tenkino pareiškėjos prašymą atnaujinti procesą byloje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-10-378/2021

Daiktinė teisė

Dėl servituto nustatymo į valstybinį žemės sklypą (tarnaujantį daiktą), kuris išnuomotas privatiems asmenims, turintiems jame nuosavybės teise statinius

Kasatorius trečiasis asmuo – tarnaujančio daikto (žemės sklypo) dalies nuomininkė – atskiruoju skundu prašė teismo panaikinti šioje byloje priimtą pirmosios instancijos teismo nutartį, kuria patvirtinta ieškovės ir atsakovės sudaryta taikos sutartis dėl servituto žemės sklype nustatymo. Trečiojo asmens teigimu, servituto nustatymu pažeidžiamos jos (kaip teisėtos žemės sklypo naudotojos) įstatyme įtvirtintos teisės, sudaryta taikos sutartis prieštarauja imperatyvioms įstatymų nuostatomis. Apeliacinės instancijos teismas atmetė atskirąjį skundą.

Kasacinis teismas nurodė, kad šioje byloje teismas patvirtino ieškovės ir atsakovės taikos sutartį, kuria šalys susitarė, kad atsakovės patikėjimo teise valdomame valstybiniame žemės sklype nustatomas 0,0261 ha ploto neterminuotas servitutas, suteikiantis ieškovei teisę tiesti (nutiesti 0,4 kV elektros požeminę kabelinę liniją ir įrengti elektros įrenginius pagal parengtą projektą), aptarnauti, naudoti požemines ir antžemines komunikacijas (tarnaujantįjį daiktą) pagal parengtą servitutinį žemės sklypo planą. Ieškovei taikos sutartimi suteikiama teisė prieiti, privažiuoti ar kitaip patekti prie ieškovei priklausančių ir jos eksploatuojamų elektros tinklų ir (ar) įrenginių, teisės aktų nustatyta tvarka atlikti jų įrengimo, techninės priežiūros, remonto, aptarnavimo, eksploatavimo, rekonstravimo, modernizavimo, paleidimo, derinimo darbus, bandymus, matavimus, avarinį bei

technologinį valdymą, įrengti naujus tinklus neišplečiant servituto ribų. Taigi, teismo patvirtinta taikos sutartimi nustatydamas servitutą, šalys susitarė dėl tarnaujančiojo daikto savininko teisių naudotis tarnaujančiuoju daiktu apimties. Nors taikos sutartyje neaptarti dėl nustatomo servituto tarnaujančiojo daikto (žemės sklypo) savininkui atsirandantys apribojimai naudotis žemės sklypu (jo dalimi), taikos sutartyje nurodyta, kad atsakovei yra žinoma, jog 0,4 kV elektros kabelinės linijos apsaugos zona yra po 1 metru nuo linijos konstrukcijų kraštinių taškų, tačiau ne didesnė negu 0,4 kV kabelinės linijos servituto zona, t. y. 0,0261 ha ploto. Kasacinis teismas konstatavo, kad kai servitutas nustatomas dėl viešpataujančio daikto, kuriam Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas nustato apsaugos zoną, šis įstatymas įtvirtina ir su tarnaujančiojo daikto naudojimu susijusius apribojimus, nors jie ir nebuvo nustatyti sutartimi, teismo sprendimu ar administraciniu aktu, kuriuo buvo nustatytas servitutas. Įvertinęs tiek pagal nustatytą teisinį reguliavimą, susijusį su kompensuojamais nuostoliais, patiriamais dėl specialiųjų žemės naudojimo sąlygų taikymo, tiek vadovaujantis civilinių teisinių santykių teisingumo, interesų derinimo, atlygintinumo principais, suponuojančiais servituto atlygintinumo prezumpciją, kasacinis teismas konstatavo, kad įstatymų nustatyta tvarka turi būti kompensuojami dėl servituto patirti netekimai ne tik tarnaujančiojo daikto savininkui, bet ir teisėtam jo valdytojui. Tačiau kasacinis teismas nusprendė, kad ginčo atveju nei atskirajame, nei kasaciniame skunde trečiojo asmens pateikiami argumentai nepagrindžia, kad dėl servituto ir su juo susijusios elektros tinklų apsaugos zonos nustatymo jos, kaip teisėtos valstybinės žemės sklypo valdytojos, nuosavybės teise žemės sklype turinčios statinius, teisės bus suvaržytos, dėl to patirs nuostolių, kurie turi būti kompensuoti.

Kasacinis teismas nurodė, kad viena vertus, turi būti užtikrinta, jog, valstybei įgyvendinant savo, kaip žemės savininkės, teises taip, kad būtų gauta maksimalios naudos visuomenei, nebūtų paneigta tokioje žemėje esančių statinių savininkų nuosavybės teisė. Kita vertus, negali būti sudarytos prielaidos valstybinėje žemėje esančių statinių savininkams įgyvendinti nuosavybės teises taip, kad būtų paneigtas vienas iš valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo principų, t. y. efektyvumo principas, kuris reiškia, kad įgyvendinant valstybės nuosavybės teises į žemę turi būti siekiama maksimalios naudos visuomenei, kas reiškia ir veikimą visuomenės interesais. Kasacinis teismas konstatavo, kad valstybės įgaliota institucija turi teisę visuomenės interesais nustatyti servitutus į valstybinį žemės sklypą (tarnaujantįjį daiktą), kuris išnuomotas privatiems asmenims, turintiems jame nuosavybės teise statinius, jeigu nepažeidžiama tokių statinių savininkų teisė naudoti statinius pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį.

Kasacinis teismas sutiko su apeliacinės instancijos teismo argumentais, kad pirmosios instancijos teismas, patvirtindamas taikos sutarties sąlygas, pagrįstai nustatė, jog taikos sutarties sąlygos imperatyvioms įstatymų nuostatoms ar viešajam interesui neprieštarauja, šalių ir trečiųjų asmenų teisių ar teisėtų interesų nepažeidžia.

Kasacinis teismas paliko apeliacinės instancijos teismo nutartį nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-36-403/2021

Paveldėjimo teisė

Dėl notaro atsisakymo atlikti notarinį veiksma, kai palikimo atsiradimo vieta nėra aiški

Pareiškėja teismo prašė panaikinti notaro atliktą veiksma – atsisakymą iš pareiškėjos priimti palikimo priėmimo pareiškima ir vesti paveldėjimo byla, taip pat nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad palikėjo (pareiškėjos mirusio sūnaus) palikimo atsiradimo vieta nustatyta Lietuvos Respublikoje. Pareiškėjos teigimu, notarė, įvertinusi Gyventojų registro duomenis, kad pareiškėjos sūnus buvo deklaravęs išvykimą į užsienio valstybę, padarė nepagrįstą išvada, jog palikėjo glaudesnis ryšys buvo su šia užsienio valstybe ir jo asmeninių ir socialinių interesų centras bei įprastinė gyvenamoji vieta buvo nurodyta užsienio valstybė, todėl būtent užsienio valstybės institucijos turi jurisdikciją priimti sprendimus dėl palikėjo turto paveldėjimo. Notarė nusprendė, kad palikėją su Lietuvos Respublika siejantys veiksniai yra tik palikėjo turtas, esantis Lietuvoje, ir jo turima Lietuvos Respublikos pilietybė, o tai negali nulemti palikėjo įprastinės gyvenamosios

vietos bei 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamente (ES) Nr. 650/2012 nurodytos išimties iš bendrosios jurisdikcijos taisyklės taikymo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai panaikino notaro atliktą veiksma ir tenkino pareiškėjos prašymą dėl juridinio fakto nustatymo. Kasaciniėje byloje buvo nagrinėjamas notarės atsisakymo atlikti notarinį veiksma teisėtumo klausimas.

Kasacinis teismas nurodė, kad notaras, gavęs įpėdinio pareiškima dėl palikimo priėmimo, vadovaudamasis įtvirtintu teisiniu reglamentavimu, turi įsitikinti, ar palikimo atsiradimo vieta yra būtent šiam notarui priskirtoje teritorijoje, ir nuspręsti, ar jis turi teisę tvarkyti konkrečią paveldėjimo bylą. Jeigu notaras atsisako pradėti paveldėjimo bylą dėl to, kad palikimo atsiradimo vieta notarui neaiški, o įpėdinis nesutinka su tokiu notaro sprendimu, teismui gali būti teikiamas skundas dėl notaro veiksmų kartu su prašymu įpareigoti notarą priimti įpėdinio pareiškima apie palikimo priėmimą ir pradėti paveldėjimo bylą. Jei įpėdinis sutinka su tokiu notaro sprendimu, tai jis turi teisę kreiptis į teisma dėl juridinę reikšmę turinčio palikimo atsiradimo vietos fakto nustatymo ir, teismui tokį faktą nustačius, kreiptis į notarą dėl paveldėjimo bylos vedimo.

Kasacinis teismas konstatavo, kad notaro pareiga patikrinti faktą, ar pareiškėjas kreipiasi dėl palikimo priėmimo į palikimo atsiradimo vietos notarą, reiškia, kad notaras, prieš užvesdamas paveldėjimo bylą, turi pareikalauti paskutinę palikėjo gyvenamąją vietą patvirtinančių įrodymų, reikalaujamų pagal įstatymo nuostatas, bei atsižvelgti į tokiems atvejams nusistovėjusią notarinę praktiką. Ginčo atveju, įvertinęs notarei pateiktus duomenis (palikėjo deklaruotą išvykimą į užsienio valstybę, darbo santykius šioje valstybėje ir kt.), kasacinis teismas darė išvadą, kad notarei pagrįstai kilo klausimas dėl galimo tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo bei įprastinės palikėjo gyvenamosios vietos. Atsižvelgdamas į tai, kad notarei buvo pateikti nevienareikšmiai duomenys apie palikėjo paskutinę gyvenamąją vietą, bei įvertinęs notaro kompetenciją, kasacinis teismas nusprendė, jog ginčo atveju notarės atsisakymas priimti pareiškėjos pareiškima dėl palikimo priėmimo buvo teisėtas.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nagrinėjant bylą teisme pareiškėja pateikė daugybę rašytinių įrodymų, susijusių su palikėjo gyvenimo aplinkybėmis užsienio valstybėje ir Lietuvoje. Šią bylą nagrinėję teismai vertino įrodymų visumą pagal CPK nustatytas taisykles ir padarė išvadą, kad nors palikėjas išvyko dirbti į užsienio valstybę, šioje šalyje buvo tik jo ekonominių interesų centras, jis išlaikė pakankamai glaudų ir stabilų ryšį su kilmės valstybe (Lietuva) ir būtent Lietuvoje išliko jo socialinio gyvenimo interesų centras. Pagal visas nustatytas aplinkybes teismas nusprendė, kad būtent Lietuvoje esantis butas laikytinas palikėjo įprastine gyvenamąja vieta. Kasacinio teismo vertinimu, teismų nustatytos aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad palikėjo paskutinė gyvenamoji vieta nebuvo akivaizdi, ji buvo nustatyta tik teismui pateikus papildomus įrodymus ir juos įvertinus. Kasacinis teismas konstatavo, kad vien ta aplinkybė, jog teismo proceso metu pareiškėja pateikė papildomus įrodymus dėl palikėjo paskutinės gyvenamosios vietos ir teismas juos įvertinęs nustatė, jog palikimo atsiradimo vieta yra Lietuvoje, nesudaro pagrindo pripažinti, kad notarės atsisakymas priimti pareiškima dėl palikimo priėmimo pagal pateiktus jai duomenis buvo neteisėtas. Dėl šios priežasties kasacinis teismas panaikino bylą nagrinėjusių teismų procesinių sprendimų dalis, kuriomis panaikintas notarės atsisakymas atlikti notarinį veiksma, ir atmetė šį pareiškėjos reikalavimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-1-378/2021

Sutarčių teisė

Dėl kainos už parduotą daiktą sumokėjimo ir dėl šios prievolės tinkamo įvykdymo įrodinėjimo naštos paskirstymo tarp sutarties šalių, kai parduodamas daiktas perduotas pirkėjo nuosavybėn

Ieškovas prašė teismo priteisti iš atsakovo skolą (nesumokėtą kainą) pagal transporto priemonės pirkimo–pardavimo sutartį bei palūkanas. Pirmosios instancijos teismas atmetė ieškinį, o apeliacinės instancijos teismas sprendė priešingai – tenkino ieškinį.

Kasacinis teismas nurodė, kad atlygintinumas yra vienas pirkimo–pardavimo sutartį kvalifikuojančių požymių, leidžiančių ją atskirti nuo dovanojimo sutarties (CK 6.305 straipsnio 1 dalis, 6.465 straipsnis). Todėl svarbu, kad šalys, sudarydamos pirkimo–pardavimo sutartį, išreikštų valią dėl atitinkamos prekės pirkimo ir pardavimo, t. y. susitartų dėl pardavėjo pareigos perduoti prekę bei pirkėjo išpareigojimo atlyginti už ją.

Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad vadovaujantis CK 6.314 straipsnio 2 dalimi, pirmumas suteikiamas šalių susitarimui – kaina turi būti sumokėta per tą terminą, kurį šalys nustatė sutartyje. Jeigu kainos sumokėjimo terminas sutartyje nenustatytas, tokiu atveju kaina turi būti sumokėta tada, kai pardavėjas įvykdo savo pareigą perduoti daiktus arba disponavimo daiktais dokumentus. Šioje byloje nustatytos aplinkybės patvirtina, kad šalių sudarytoje rašytinėje sutartyje kainos sumokėjimo terminas nebuvo nustatytas, todėl, sprendžiant dėl kainos sumokėjimo termino, turėtų būti vadovujamasi CK 6.314 straipsnio 2 dalimi, kurioje nustatyta, kad jeigu pirkėjas neįpareigotas sumokėti kainą konkrečiu laiku, jis privalo ją sumokėti daiktų perdavimo momentu ir, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip, pirkėjas privalo iš karto sumokėti visą kainą. Kasacinis teismas pažymėjo, kad aplinkybė, jog šalys sutarties tekste nenurodė kainos sumokėjimo termino, neatima teisės šalims tokio susitarimo buvimą įrodinėti CPK leistinomis įrodinėjimo priemonėmis.

Kasacinis teismas konstatavo, kad CK 6.314 straipsnyje įtvirtintos dispozityviosios teisės normos, kurios leidžia pirkimo–pardavimo sutarties šalims dėl kainos sumokėjimo termino susitarti savo nuožiūra, o tokio susitarimo nesant įtvirtina nuostatą, jog kaina turi būti sumokėta tada, kai pardavėjas įvykdo savo pareigą perduoti daiktus arba disponavimo daiktais dokumentus, aiškintinos kaip nustatančios šalių tarpusavio prievolės, bet nereiškančios prezumpcijos, jog šios prievolės šalių yra įvykdytos. Įvertinęs visus argumentus, kasacinis teismas nusprendė, kad yra objektyvi būtinybė keisti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 27 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. e3K-3-356-684/2019 pradėtą formuoti praktiką, kad, nesant nustatytų kainos sumokėjimo sąlygų, yra taikomos dispozityviosios normos, pagal kurias kaina laikoma sumokėta daikto perdavimo momentu (CK 6.314 straipsnio 2 dalis), todėl pardavėjas, teigiantis, kad pirkėjas neatsiskaitė su juo pagal pirkimo–pardavimo sutartį, turi tai įrodyti. Kasacinis teismas išaiškino, kad sutarties sudarymas ir jos įvykdymas yra dvi skirtingos faktinės aplinkybės, kurios turi būti įrodinėjamos atskirai, ir vien tik aplinkybė, kad pirkėjas turėjo prievolę pardavėjui, savaime nereiškia, kad pirkėjas šią prievolę įvykdė, todėl, kilus ginčui dėl prievolės sumokėti perkamo daikto kainą įvykdymo, būtent pirkėjas ir turi šią aplinkybę įrodyti. Tai, kad pardavėjas perdavė daiktą pirkėjui, patvirtina, jog jis įvykdė savo sutartinę prievolę, tačiau tai savaime nereiškia, jog pirkėjas yra įvykđęs savo pareigą sumokėti už perkamą daiktą.

Pasisakydamas dėl įrodymų, kuriais pirkėjas gali įrodinėti savo prievolės sumokėti perkamo daikto kainą įvykdymą, kasacinis teismas nurodė, kad CK 6.65 straipsnio 1 dalyje nustatyta kreditoriaus pareiga priimant prievolės įvykdymą išduoti skolininkui pakvitavimą apie visišką ar dalinį prievolės įvykdymą, jei sutartyje nenustatyta kitaip. Be to, kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad pakvitavimas nėra vienintelis leistinas skolininko sutartinės prievolės įvykdymo faktą galintis patvirtinti rašytinis įrodymas. Skolininkas, siekdamas įrodyti prievolės įvykdymo faktą, taip pat gali remtis visomis įrodinėjimo priemonėmis. Šiame kontekste pasisakydamas dėl šalių paaiškinimų kaip įrodinėjimo priemonės, kasacinis teismas pažymėjo, kad, vertinant tiek ieškovo, tiek atsakovo paaiškinimus turi būti atsižvelgiama į tai, jog šalys yra bylos baigtimi suinteresuoti asmenys, todėl jų paaiškinimai turi būti kruopščiai teismo pasverti – ar jie detalūs, nuoseklūs ir patikimi. Kasacinio teismo vertinimu, šioje byloje apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nusprendė, kad vien tik atsakovo paaiškinimai, kurių nepatvirtina jokie kiti, nors ir netiesioginiai, įrodymai, nėra pakankamas įrodymas atsiskaitymo faktui patvirtinti.

Kasacinis teismas paliko apeliacinės instancijos teismo sprendimą nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-125-378/2021

Dėl perkančiosios organizacijos teisės atsisakyti sudaryti pirkimo sutartį su derybas laimėjusiu kandidatu, kai privačios žemės sklypas perkamas savivaldybės nuosavybėn

Ieškovai ginčijo Šiaulių rajono savivaldybės tarybos sprendimą, kuriuo nuspręsta nepirkti iš ieškovų Šiaulių rajono savivaldybės nuosavybėn nekilnojamojo turto (žemės sklypų su juose esančiais inžineriniais statiniais) už 248 494 Eur kainą. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai atmetė ieškinį. Šioje byloje ginčas kilo dėl žemės sklypų su juose esančiais inžineriniais statiniais įsigijimo savivaldybės nuosavybėn, savivaldybei įgyvendinant savarankišką funkciją dėl geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo organizavimo, taip pat savarankišką funkciją dėl savivaldybių vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūros, taisymo, tiesimo ir saugaus eismo organizavimo.

Kasacinis teismas nurodė, kad vadovaujantis Viešųjų pirkimų įstatymo (toliau – VPI) 6 straipsnio 1 punktu, šio įstatymo reikalavimai netaikomi žemės, esamų pastatų ar kitų nekilnojamųjų daiktų įsigijimui arba nuomai bet kokiomis finansinėmis priemonėmis ar teisių į šiuos daiktus įsigijimui. Nurodytoje VPI nuostatoje įtvirtinta, kad tokių pirkimų ar nuomos tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Lietuvos Respublikoje žemės, esamų pastatų ar kitų nekilnojamųjų daiktų pirkimą, nuomą ar teisių į šiuos daiktus įsigijimą ginčijamo administracinio akto priėmimo metu reglamentavo 2003 m. birželio 25 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 841 patvirtintas Žemės, esamų pastatų ar kitų nekilnojamųjų daiktų pirkimų arba nuomos ar teisių į šiuos daiktus įsigijimų tvarkos aprašas (toliau – Aprašas).

Kasacinis teismas pažymėjo, kad šalys, sudarydamos sutartį dėl nekilnojamojo turto įsigijimo savivaldybės nuosavybėn, gali veikti laisvai tiek, kiek tai leidžiama specialiuosiuose šiuos santykius nustatančiuose teisės aktuose, nes jos yra varžomos tuose teisės aktuose nustatytų pirkimų vykdymo sąlygų ir tvarkos, kurių privalo laikytis. Toks civilinių teisių suvaržymas įstatymo pagrindu neprieštarauja CK normoms (CK 1.2 straipsnio 2 dalis). Todėl sutarčių dėl nekilnojamojo turto įsigijimo savivaldybės nuosavybėn sudarymas turi atitikti šiuos santykius reglamentuojančias viešosios teisės normas, o sutarties laisvės principas turi būti derinamas su Apraše įtvirtintu reglamentavimu.

Kasacinis teismas nurodė, kad pagal Aprašą nekilnojamųjų daiktų pirkimą, nuomą ar teisių į šiuos daiktus įsigijimą, kai pirkimą atlieka perkančioji organizacija, kaip ji apibrėžiama VPI, galima suskirstyti į šias stadijas: 1) pasirengimą pirkimui (pirkimo ekonominio ir (ar) socialinio pagrindimo parengimas; sprendimo dėl pirkimo organizavimo priėmimas; pirkimo dokumentų parengimas; Pirkimo komisijos pirkimui organizuoti ir atlikti sudarymas); 2) pirkimo procedūrų vykdymą bei sprendimo dėl derybas laimėjusio kandidato arba pirkimo procedūrų nutraukimo priėmimą (skelbimas apie pirkimą ar kvietimas dalyvauti neskelbiamose derybose; kandidatų paraiškų dalyvauti derybose ir nekilnojamųjų daiktų dokumentų pateikimas Pirkimo komisijai; kvietimas derėtis; derybos; informacijos apie pasiūlymų eilę ir derybų rezultatus išsiuntimas derybose dalyvavusiems kandidatams; pretenzijų pateikimas ir nagrinėjimas; galutinio sprendimo dėl derybas laimėjusio kandidato arba pirkimo procedūrų nutraukimo priėmimas); 3) pirkimo sutarties pasirašymą (kvietimo kandidatui sudaryti pirkimo sutartį išsiuntimas, pirkimo sutarties pasirašymas, nekilnojamųjų daiktų perdavimo–priėmimo akto pasirašymas, įsigytų nekilnojamųjų daiktų įtraukimas į apskaitą, kreipimasis į Nekilnojamojo turto registrą dėl teisių į nekilnojamuosius daiktus įregistravimo).

Kasacinis teismas nurodė, kad Pirkimo komisija sudaroma perkančiosios organizacijos sprendimu organizuoti bei atlikti pirkimą ir veikia pagal perkančiosios organizacijos jai suteiktus įgaliojimus. Kasacinis teismas, sistemiškai aiškindamas Aprašo 57 bei 59 punktuose įtvirtintą reglamentavimą, darė išvadą, kad Pirkimo komisijos sprendimas dėl derybas laimėjusio kandidato yra pagrindas perkančiajai organizacijai sudaryti pirkimo sutartį su derybas laimėjusiu kandidatu tuo atveju, kai pirkimo dalykas yra pastatai, kitoks nekilnojamasis turtas (išskyrus žemės sklypus) ar teisės į nekilnojamuosius daiktus, įsigijami savivaldybės nuosavybėn. Tuo atveju, kai pirkimas vykdomas dėl žemės sklypo įsigijimo savivaldybės nuosavybėn, teisė priimti galutinį sprendimą dėl pirkimo sutarties sudarymo suteikiama savivaldybės tarybai, nepriklausomai nuo Pirkimo komisijos sprendimo ir savivaldybės administracijos direktoriaus savivaldybei teikiamo tvirtinti sprendimo pirkti privačios žemės sklypą savivaldybės nuosavybėn ir sudaryti žemės pirkimo sutartį projekto.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad Pirkimo komisijos priimtas sprendimas dėl derybas laimėjusio kandidato kartu su derybų protokolu, iš kurių galima spręsti dėl galutinių pirkimo sąlygų, laikytini Pirkimo komisijos derybų su kandidatu būdu suformuota oferta, kurios sąlygų perkančiosios organizacijos vardu veikianti savivaldybės taryba neturi teisės keisti, o gali tik joms pritarti, priimdama sprendimą pirkti savivaldybės nuosavybės žemės sklypą iš derybas laimėjusio kandidato, arba jas atmesti, atsisakydama įsigyti žemės sklypą savivaldybės nuosavybėn. Kartu tai reiškia, kad Pirkimo komisija, priimdama sprendimą dėl derybas laimėjusio kandidato, neturi įgaliojimų priimti derybas laimėjusio kandidato pasiūlymo ir nuspręsti dėl pirkimo sutarties su juo sudarymo. Kasacinis teismas darė išvadą, kad kol nėra savivaldybės tarybos sprendimo pirkti privačios žemės sklypą savivaldybės nuosavybėn ir sudaryti žemės pirkimo sutartį, tol nėra pagrindo pripažinti, kad tarp perkančiosios organizacijos ir ieškovų buvo sudarytas susitarimas dėl esminių pirkimo–pardavimo sutarties sąlygų, kurių buvo likę įforminti įstatymo nustatyta tvarka. Todėl ginčo atveju ieškovai neturėjo pagrindo susidaryti teisėto lūkesčio, kad, pasibaigus neskelbiamoms deryboms ir esant Pirkimo komisijos sprendimui siūlyti pirkti savivaldybės nuosavybėn ieškovams priklausančius žemės sklypus su juose esančiais statiniais, savivaldybei kilo pareiga perimti iš ieškovų nuosavybėn minėtą turtą už 248 494 Eur bendrą kainą ir įstatymų nustatyta tvarka įforminti nekilnojamųjų daiktų pirkimo–pardavimo sutartį.

Kasacinis teismas sprendė, kad esant galiojančiam savivaldybės tarybos sprendimui, kuriuo nuspręsta nepirkti savivaldybės nuosavybėn ieškovams priklausančių žemės sklypų su juose esančiais inžineriniais statiniais už 248 494 Eur, ginčo atveju nebuvo pagrindo spręsti ir dėl pirkimo–pardavimo sutarties pripažinimo galiojančia, remiantis CK 1.93 straipsnio 4 dalyje ir 6.309 straipsnio 3 dalyje įtvirtintomis teisės normomis. Nenustačius tarp šalių sudaryto susitarimo, nors ir netinkamai įforminto, taip pat tokio susitarimo vykdymo fakto, nėra pagrindo taikyti šių pažeistų teisių gynimo būdą.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas paliko apeliacinės instancijos teismo nutartį nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-37-421/2021

Konkurencijos teisė

Dėl konkurencijos teisės pažeidimais (galimai sudaryto draudžiamo susitarimo ir piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi) padarytos žalos atlyginimo

Ieškovė teismo prašė pripažinti neteisėtais, prieštaraujančiais Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 101 ir 102 straipsniams atsakovų skrydžių bendrovės ir valstybinės akcinės bendrovės Tarptautinio oro uosto „Ryga“ (toliau – Rygos tarptautinis oro uostas) veiksmus dėl draudžiamo susitarimo ir piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi ir solidariai iš jų priteisti turtinės žalos atlyginimą. Ieškovės manymu, atsakovės skrydžių bendrovės gauta nauda dėl jai suteiktų nuolaidų, t. y. Rygos tarptautinio oro uosto jai taikytų ženkliai mažesnių kainų už teikiamas paslaugas, buvo naudojama neteisėtiems tikslams – atsakovės skrydžių bendrovės veiklos plėtrai Vilniaus tarptautiniame oro uoste finansuoti, o konkrečiai – finansuoti atsakovės skrydžių bendrovės keleivių skraidinimo paslaugų kainų mažinimą iki grobuoniškų kainų lygio tuose maršrutuose, kuriais skraidino ieškovė. Ieškovės teigimu, tokios nuolaidų sistemos taikymas yra atsakovų neteisėtas susitarimas, kuriuo jie siekė riboti ir kuris apribojo konkurenciją tiek Rygos, tiek ir Vilniaus tarptautiniuose oro uostuose. Dėl minėtų neteisėtų veiksmų ir itin mažų atsakovės skrydžių bendrovės siūlomų kainų ieškovės skrydžiai iš Vilniaus tarptautinio oro uosto sutampančiais skrydžių maršrutais tapo nuostolingi, ieškovė buvo išstumta ar jos veikimas atitinkamo skrydžio rinkoje buvo suvaržytas, dėl to ji nebeskraidino keleivių tam tikrais maršrutais ir patyrė nuostolių. Pirmosios instancijos teismas tenkino ieškinio dalį, o apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir atmetė ieškinį.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) savo praktikoje yra nurodęs, kad tais pačiais veiksmais gali būti pažeistas tiek SESV 101 straipsnis, tiek SESV 102 straipsnis, nors

šiomis nuostatomis siekiama skirtingų tikslų. Žala taip pat gali būti sukelta dėl atskirų šių straipsnių pažeidimų. Analogiškas požiūris yra išreiškiamas teisės doktrinoje, nurodant, jog SESV 101 ir 102 straipsniai vienas kito atžvilgiu nėra išimtiniai (angl. *mutually exclusive*), be to, jie abu gali būti taikomi tam pačiam elgesiui. Kasacinis teismas konstatavo, kad nurodyti ESTT išaiškinimai, ES teisės aktai bei juos analizuojanti teisės doktrina leidžia teigti, jog SESV 101 ir 102 straipsniai savaime neeliminuoja vienas kito taikymo galimybes. Kasacinis teismas, atsižvelgdamas į tai, kad ieškinyje prašoma priteisti žala yra siejama su SESV 101, 102 straipsnių pažeidimais, į tai, kad ES teisėje šie pažeidimai traktuotini kaip savarankiški, pasižymintys skirtingais kriterijais, kuriuos reikia nustatyti, ir jų nulemtu atitinkamu aplinkybių vertinimu, nusprendė, jog apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nenagrinėjo ieškovės argumentų dėl galimo SESV 101 straipsnio pažeidimo. Kasacinis teismas pažymėjo, kad teisės doktrinoje nurodyta, kad sprendžiant dėl civilinės atsakomybės sąlygų atsižvelgtina į tai, jog SESV 101 straipsnis apima tiek horizontaliuosius (tarp įmonių tame pačiame rinkos lygmenyje), tiek vertikaliuosius susitarimus (tarp įmonių skirtingose tiekimo grandinės lygmenyse). Jis taikomas visiems susitarimams ir suderintiems veiksams, kurie horizontaliuose ar vertikaliose santykiuose iškraipo konkurenciją vidaus rinkoje, nepriklausomai nuo rinkos, kurioje šalys veikia. Taigi pakanka, kad tik vienos iš šalių komercinis elgesys būtų paveiktas nagrinėjamos schemos (angl. *arrangement*). Šiuo atveju ieškovė teikia argumentus dėl galimo draudžiamo susitarimo, sudaryto ne konkurentų, bet paslaugos teikėjo Rygos oro uosto ir paslaugos gavėjos skrydžių bendrovės, kuris lėmė žalos ieškovei kilimą. Vertinant ieškovės pateiktą reikalavimą atsižvelgtina, be kita ko, į atsakovių susitarimu taikytos nuolaidos suteikimo tikslus, aplinkybes, atsakovės skrydžių bendrovės gautos nuolaidos suteikimo momentą, vėlesnius veiksmus bei šalių elgesį po galimo ieškovės išstūmimo iš rinkos. Šių aplinkybių teisinio reguliavimo kontekste įvertintina, ar minėtas susitarimas, kaip jis yra suprantamas pagal ES ir nacionalinės teisės nuostatas, buvo sudarytas, ar jis sukėlė žalą ieškovei. Kasacinis teismas nurodė, kad, be kita ko, atsižvelgtina ir į Latvijos konkurencijos tarybos atitinkame sprendime nurodytas aplinkybes, jog 2004 m. valstybinė akcinė bendrovė „Rygos tarptautinis oro uostas“ parengė kelis pasiūlymus ir jų ekonominį pagrindimą dėl keleivių pritraukimo į Rygos oro uostą. Susisiekimo ministerija priėmė nuolaidų sistemą kaip radikalią žingsnį keleivių srauto augimui užtikrinti, nustatydamą, kad Rygos oro uostas turėtų tapti visos Latvijos ekonominės plėtros priemone. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad, pagal ESTT praktiką, jeigu įmonių antikonkurencinę veiklą lemia nacionalinės teisės aktai arba jeigu jie pašalina bet kokią įmonių konkurencinės veiklos galimybę, EB 81 (dabar – SESV 101 straipsnis) ir 82 straipsniai (dabar – SESV 102 straipsnis) netaikomi. Tokiu atveju konkurencijos ribojimo priežastis, kaip reikalaujama pagal šiuos straipsnius, nėra savarankiška įmonių veikla. Tačiau EB 81 ir 82 straipsniai gali būti taikomi, jeigu paaiškėja, kad nacionalinės teisės aktuose nustatyta konkurencijos, kurią įmonės savo savarankiška veikla gali trukdyti, riboti arba iškraipyti, galimybė.

Kasacinis teismas nurodė, kad ieškovė, byloje reikšdama reikalavimus atsakovui dėl tariamo piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, turi įrodyti vieną iš tokio konkurencijos teisės pažeidimo dedamųjų – atitinkamą rinką. Bylą nagrinėję teismai konstatavo, kad ginčo atveju atitinkamos rinkos yra nustatomos kaip atskiri konkuruojančių ūkio subjektų (oro vežėjų) skrydžių maršrutai iš taško į tašką, taigi atskira atitinkama prekės rinka laikomas konkretus skrydžio maršrutas. Kasacinis teismas pažymėjo, kad paklausos pakeičiamumas yra tiesioginis ir veiksmingiausias tiekėjo elgesį rinkoje varžantis konkurencinis veiksnys. Vienas ar keli ūkio subjektai negali žymiai paveikti vyraujančių kainų ir kitų pardavimo sąlygų, jeigu jų pirkėjai gali lengvai pakeisti prekę tinkamu pakaitalu ar pirkti ją iš kitur esančių tiekėjų. Todėl, vertinant dominuojančios įmonės veiksmus, turi būti atsižvelgiama į aiškiai apibrėžtą geografinę teritoriją, kurioje prekė yra parduodama ir kur konkurencijos sąlygos yra pakankamai vienodos. Vienas iš būdų vertinti paklausos pakeičiamumą yra galimos pirkėjų reakcijos į mažą, tačiau reikšmingą ilgalaikį santykinį kainų padidėjimą tyrimas (t. y. nagrinėjamos prekės kainos padidėjimą, kartu laikant, kad kitų prekių kainos išlieka nepakitusios). Ši paklausos pakeičiamumo vertinimo koncepcija vadinama hipotetinio monopolisto testu. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad hipotetinio monopolisto testas nėra vienintelis atitinkamos rinkos apibrėžimo būdas, o griežtas šio testo prielaidų laikymasis yra retai įmanomas.

Atitinkamai rinkai apibrėžti gali būti naudojami ir kiti įrankiai, pavyzdžiui, rinkos tyrimai, konkurentų ar vartotojų nuomonių vertinimas ir kt. Kasacinis teismas darė išvadą, kad bylą nagrinėję teismai, apibrėždami atitinkamą rinką, visapusiškai įvertino visas būtinas su Vilniaus ir Kauno oro uostų pakeičiamumu konkrečių skrydžių kryptų atžvilgiu susijusias aplinkybes, pagrįstai nusprendė, kad geografinę rinką sudaro ne tik Vilniaus, bet ir Kauno oro uostas, todėl ieškovės kasacinio skundo argumentus dėl Vilniaus ir Kauno oro uostų nepakeičiamumo, apibrėžiant atitinkamą rinką, kuriais teigiama, kad bylą nagrinėję teismai, taikydami SESV 102 straipsnį, nukrypo nuo nustatytų atitinkamos rinkos apibrėžimo taisyklių ir kriterijų, atmetė kaip nepagrįstus.

Kasacinis teismas nurodė, kad Konkurencijos įstatymas apibrėžia rinkos dalies ne mažiau kaip 40 procentų dydį, kuris reikalingas tam, kad galima būtų preziumuoti dominavimo faktą. Ir nors didelė rinkos dalis laikoma vienu svarbiausių dominavimo faktų patvirtinančių įrodymų, tačiau tai nereiškia, kad sprendžiant dėl turimos rinkos galios reikia nepaisyti kitų dominavimą implikuojančių veiksnių. Kasacinis teismas pažymėjo, kad vertinant, ar ūkio subjektas užima dominuojančią padėtį, turi būti atsižvelgiama į ūkio subjekto užimamą rinkos dalį, įėjimo į rinką kliūčių, kompensuojančios pirkėjų galios ar kitus kriterijus, kurie sudarytų sąlygas ūkio subjektui veikti atitinkamoje rinkoje pakankamai nepriklausomai nuo konkurentų, tiekėjų ar pirkėjų ir galiausiai nuo vartotojų, darant poveikį prekių kainoms, įėjimo į rinką galimybėms ar kitoms veiklos sąlygoms, dėl ko veiksmingai ribojama konkurencija toje rinkoje. Šių veiksnių svarba gali skirtis atsižvelgiant į nagrinėjamą atitinkamą rinką ar sektorių, prekių savybes ir kt. Kasacinis teismas konstatavo, kad nustatant dominavimo faktą rinkos dalies kriterijus neturi būti suabsoliutinamas. Net ir turėdamas didesnę rinkos dalį, nei nurodyta Konkurencijos įstatyme, ūkio subjektas gali neužimti dominuojančios padėties, jeigu rinkoje veikia dar vienas ar daugiau ūkio subjektų, turinčių santykinai didelę rinkos dalį ir galinčių veiksmingai riboti rinkos galią. Rinkos dalys paprastai nustatomos pagal pardavimų apimtį. Pardavimų apimtis gali būti matuojama verte arba kiekiu. Kartu pažymėtina, kad nustatant dominuojančią padėtį gali būti vertinamas ir konkurentų bei potencialių konkurentų sukuriamas konkurencinis spaudimas bei jo lygis, t. y. atsižvelgiama į kitų atitinkamos rinkos dalyvių plėtros galimybes, pajėgumus ir (ar) planus bei potencialių konkurentų galimybes varžyti šio ūkio subjekto rinkos galią. Potencialių konkurentų galimybė varžyti dominuojančio ūkio subjekto elgesį priklauso nuo to, kaip greitai ir lengvai jie gali įeiti į atitinkamą rinką. Kasacinis teismas darė išvadą, kad vien tai, kad buvo konstatuotas ūkio subjekto dominavimas rinkoje, savaime konkurencijos pažeidimu nelaikoma. Tam, kad būtų nustatytas piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi, kaip konkurencijos teisės pažeidimas, turi būti atlikti veiksmai, kurie nėra suderinami su sąžininga konkurencija. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas pripažino pagrįstomis apeliacinio teismo išvadas, kad atsakovės skrydžių bendrovės dominavimas gali būti nustatytas trijose skrydžių rinkose (trimis konkrečiais skrydžio maršrutais).

Kasacinis teismas pažymėjo, kad grobuoniška kainodara yra viena iš piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi formų. Kasacinio teismo vertinimu, išskirtini keturi esminiai veiksniai, kuriuos taiko ESTT ir Komisija, spręsdami, ar buvo taikoma grobuoniška kainodara. Pirma, tiriama, ar įmonė prekiauja mažesnėmis kainomis nei prekių gamybos sąnaudos. Antra, tiriama, ar kainas sumažinusi įmonė siekia (ketina) pašalinti konkurentą iš rinkos tam, kad padidintų užimamą rinkos dalį (ketinimas pašalinti konkurentus iš rinkos). Trečia, siekiama nustatyti, ar dėl neteisėtų veiksmų konkurentas bus pašalintas iš rinkos ir ar šis pašalinimas leis grobuonišką kainodarą taikiusiai įmonei atgauti nuostolius, patirtus dėl grobuoniškos kainodaros naudojimo. Ketvirta, vertinama, ar grobuonišką kainodarą taikanti įmonė gali pateikti objektyvius savo veiksmų pateisinimus. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad apeliacinės instancijos teismas neištyrė visų veiksnių, būtinų grobuoniškai kainodarai nustatyti.

Atsižvelgdamas į tai, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nepasisakė dėl byloje pareikšto reikalavimo atlyginti žalą, siejamą su SESV 101 straipsnio pažeidimu, nenustatė visų reikšmingų aplinkybių SESV 102 straipsnio galimam pažeidimui kvalifikuoti, kasacinis teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo sprendimą ir bylą perdavė šiam teismui nagrinėti iš naujo.

Viešieji pirkimai

Dėl viešojo pirkimo būdu sudarytos sutarties vykdymo (perkančiojo subjekto sprendimo atsisakyti tam tikrų darbų ir jiems vykdyti reikalingų medžiagų teisėtumo)

Ieškovė (toliau – ir tiekėja, rangovė) kreipėsi į teismą su ieškiniu, prašydama iš atsakovės (toliau – ir užsakovė) priteisti nuostolių atlyginimą ir palūkanas. Ieškovė nurodė, kad atsakovė su ieškove sudarytos statybos rangos sutarties dėl uosto krantinių rekonstravimo darbų (toliau – Sutartis) vykdymo metu neteisėtai atsisakė dalies darbų, todėl ieškovė patyrė žalą, pasireiškusių tiesioginių nuostolių (išlaidos darbuotojams ir konsultantams sutarties vykdymo metu) ir negautų pajamų forma. Pirmosios instancijos teismas tenkino ieškinio dalį, o apeliacinės instancijos teismas atmetė ieškinį.

Kasacinis teismas konstatavo, kad ginčo atveju tarp šalių susiklostę santykiai, nepriklausomai nuo to, kaip tiksliai reikėtų kvalifikuoti ginčijamus atsakovės veiksmus (ar tai Sutarties pakeitimas, ar jos dalies nutraukimas), patenka į viešųjų pirkimų teisinį reguliavimą. Sutarties šalių veiksmų teisėtumas vertinamas pagal Sutarties ir Viešųjų pirkimų įstatymo (VPĮ) (ar Lietuvos Respublikos pirkimų, atliekamų vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srities perkančiųjų subjektų, įstatymo (Komunalinių pirkimų įstatymas) (toliau – KPI)) nuostatas, o kitų teisės aktų imperatyviosios normos šalių ginčui taikytinos subsidiariai, t. y. tiek, kiek pirmiau nurodytos nuostatos neapima atitinkamų šalių ginčo aspektų.

Kasacinis teismas nurodė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, pagal kurią, sprendžiant ginčą dėl viešojo pirkimo sutarties pakeitimo, taikytinas reguliavimas, galiojęs ne viešojo pirkimo sutarties sudarymo (ar viešojo pirkimo paskelbimo) metu, o kai iškilo poreikis keisti sutartinių santykių turinį. Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad KPI 114 straipsnio 6 dalyje *expressis verbis* (aiškiais žodžiais) nurodyta, kad iki 2017 m. birželio 30 d. sudarytos pirkimo sutartys ir preliminarinės sutartys keičiamos vadovaujantis šio įstatymo 97 straipsnio nuostatomis. Šiuo aspektu taip pat pažymėtina, kad VPĮ (KPI) reglamentuojami tik viešojo pirkimo sutarčių keitimo materialieji aspektai (savaržymai), tačiau atskirai nereglamentuojami procedūriniai tokių santykių klausimai, pavyzdžiui, sutarčių keitimo inicijavimo procedūros, terminai ir pan.

Kasacinis teismas konstatavo, kad atsakovės 2017 m. liepos 28 d. raštas, kuriuo ji atsisakė dalies Sutartyje nustatytų darbų ir jiems atlikti reikalingų medžiagų, kvalifikuotinas kaip sutarties pakeitimas. Tokia išvada darytina vertinant Konkurso 4 dalies („Sutarties projektas“) nuostatų ir analogiškų Sutarties sąlygų turinį bei atsakovės valią jomis grįsti ginčijamą sprendimą, taip pat KPI reguliavimą ir jį aiškinančią teismų praktiką. Atsižvelgiant į tai, šalių ginčui spręsti neaktualios atitinkamos CK normos, kuriomis reguliuojamas sutarties nutraukimas, būtent CK 6.217 straipsnio 5 dalis, 6.658 straipsnio 4 dalis. Taip pat nepritartina ieškovei dėl ginčo situacijos vertinimo pagal CK 6.204 straipsnio nuostatas, nes, viena vertus, atsakovė niekada Sutarties keitimo poreikio negrindė *rebus sic stantibus* (pasikeitusios aplinkybės) institutu, kita vertus, šio taikymas nesuponuoja vienašališko sutarties pakeitimo galimybės.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad, kai sutarties šalys *de facto* (faktiškai) nesusitaria dėl teisių ir pareigų pakeitimo, t. y. formaliai nesudaro sandorio, bet tai *per se* (savaiame) nereiškia, jog jų bendri veiksmai *de jure* (teisiškai) nereikš viešųjų pirkimų principų pažeidimo ir negalės būti prilyginti viešojo pirkimo sutarties pakeitimui. Tokia situacija gali susiklostyti net ir esant vienašaliams kontrahento veiksams. Vienintelė aplinkybė, kad šalys galbūt netinkamai įtvirtina viešojo pirkimo sutarties pakeitimus ar apskritai dėl to formaliai (*de facto*) nesusitaria, *per se* neužkerta kelio spręsti dėl viešojo pirkimo sutarties vykdymo (ne)teisėtumo. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad pagal KPI 97 straipsnio 1 dalies 1 punktą (ir atitinkamas VPĮ 89 straipsnio nuostatas) pirkimo sutartis jos galiojimo laikotarpiu gali būti keičiama neatliekant naujos pirkimo procedūros pagal šį įstatymą, kai pakeitimas, neatsižvelgiant į jo piniginę vertę, iš anksto buvo aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai suformuluotas pirkimo dokumentuose, *inter alia*, nustatant

perkamo kiekio, apimties, objekto pakeitimą; pirkimo dokumentuose turi būti nurodyta galimų pakeitimų ar pasirinkimo galimybių apimtis, pobūdis ir aplinkybės, kurioms esant tai gali būti atliekama.

Kasacinis teismas, įvertinęs vienų Sutarties sąlygų dėl dvišalio ir vienašalio sutarties pakeitimo (taip pat analogiškų Konkurso sąlygų) turinį, darė išvadą, kad jomis, *inter alia*, iš esmės yra reguliuojamas Sutarties keitimo mechanizmas, *inter alia*, jomis leidžiama keisti pirkimo objekto apimtį. Vis dėlto šiomis nuostatomis apibrėžiamos skirtingos Sutarties keitimo situacijos, sąlygos, kontrahentams tenkančios teisės ir pareigos. Kasacinio teismo vertinimu, atsakovė siekė derybų būdu pakeisti medžiagas kitomis ir, tik šiai iniciatyvai nepavykus, paskutiniu kreipimusi priėmė ginčijamą sprendimą vienašališkai atsisakyti tam tikrų darbų ir jiems vykdyti reikalingų medžiagų.

Kasacinis teismas nurodė, kad kitos Sutarties sąlygos, kurioje įtvirtintas vienašalis Sutarties keitimo modelis, pagal kurį perkantysis subjektas gali atsisakyti dalies darbų, taikymas priklauso nuo materialųjų ir procedūrinių aspektų: a) atitinkamų, tokį sprendimą pateisinančių aplinkybių; b) rangovo informavimo apie dalies darbų atsisakymą. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas darė išvadą, kad akivaizdu, jog atsakovei keliskart kreipusis į ieškovę dėl tam tikrų medžiagų pakeitimo ir naujų sumontavimo, be to, organizavus viešuosius minėtų medžiagų ir jų montavimo darbų pirkimus bei dėl to su kitais tiekėjais sudarius prekių ir darbų pirkimo sutartis, Sutarties pakeitimas nėra susijęs su atsakovės poreikių pasikeitimu, t. y. nėra pagrindo konstatuoti, kad darbai tapo nebereikalingi.

Kasacinis teismas nusprendė, kad nepagrįsti apeliacinės instancijos teismo argumentai, jog atsakovė turėjo teisę vienašališkai pakeisti Sutartį pagal Sutarties sąlygas. Kasacinis teismas pažymėjo, kad dalies darbų atsisakymo priežastims, be poreikio išnykimo, esant nedetalizuotoms, kiti galimi tokio Sutarties pakeitimo atvejai turėjo būti aiškinami pagal viešųjų pirkimų principų turinį, prasmę ir tikslus, KPI įtvirtintus sutarčių keitimo ribojimus, kasacinio teismo praktiką dėl atsakomybės tarp kontrahentų pasidalijimo, sutarčių aiškinimą, *inter alia*, prisijungimo prie jų atveju, taip pat jurisprudenciją dėl draudimo sudaryti kelias to paties pirkimo objekto sutartis.

Kasacinis teismas darė išvadą, kad ginčo atveju atsakovė negalėjo vienašališkai pakeisti Sutarties, o savo interesus teisėtai turėjo įgyvendinti kitomis priemonėmis. Tai reiškia, kad jos veiksmai laikytini neteisėtais, pažeidžiančiais skaidrumo ir lygiateisiškumo principus (KPI 29 straipsnio 1 dalis) bei pirkimo sutarčių keitimo taisykles, įtvirtintas pirkimo dokumentuose ir sutartyje (KPI 97 straipsnio 1 dalies 1 punktas), be to, nesuderinamais su iš KPI 97 straipsnio nuostatų reguliavimo išplaukiančia tvarka, pagal kurią pirkimo sutartys keičiamos bendra jas sudariusių asmenų valia, išskyrus atvejus, kai jos keičiamos teismo sprendimu pagal vienos jų prašymą. Kasacinis teismas pažymėjo, kad vienintelė aplinkybė, jog viešojo pirkimo sutarties pakeitimo poreikis kilo dėl objektyvių sutarties vykdymo sunkumo priežasčių, negali pateisinti viešojo pirkimo sutarties pakeitimo teisėtumo. Atsižvelgiant į tai, nors ginčijamas atsakovės sprendimas buvo, *inter alia*, grindžiamas Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo nuostatomis, tačiau tai nekeičia pirmiau nurodyto teisinio jo vertinimo.

Kasacinis teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo nutartį ir bylos dalį dėl nuostolių atlyginimo ir procesinių palūkanų priteisimo perdavė nagrinėti šiam teismui iš naujo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-26-969/2021

Civilinio proceso teisė

Dėl antstolio veiksmų realizuojant turtą vykdymo procese, pagrindo pripažinti negaliojančiu turto pardavimo skolininko pasiūlytam pirkėjui aktą, restitucijos taikymo, kai vykdomoji byla yra pasibaigusi vykdomojo dokumento įvykdymu

Ieškovas prašė teismo pripažinti negaliojančiu antstolio ir atsakovų (pirkėjų) sudarytus atitinkamus turto pardavimo skolininko pasiūlytam pirkėjui aktus (toliau – Aktai), pagal kuriuos pirkėjams buvo perleista į ieškovo skolininkui nuosavybės teise priklausančių žemės sklypą bei

taikyti restituciją. Ieškovas nurodė, kad pagal jo ir atsakovės (skolininkės vykdymo byloje) sudarytą taikos sutartį atsakovė buvo įsipareigojusi jam perduoti žemės sklypą. Kadangi skolininkė nevykdė šių įsipareigojimų, ieškovas kreipėsi į teismą dėl skolininkės įpareigojimo vykdyti taikos sutartį. Nurodytu pagrindu iškeltoje civilinėje byloje buvo taikytas ginčo žemės sklypo areštas užtikrinant ieškovo reikalavimo įvykdymą. Ieškovo įsitikinimu, antstolis, žinodamas apie kitoje byloje priimtus teismų sprendimus ir ieškovo naudai žemės sklypui taikytus apribojimus, ginčo Aktais parduodamas šį žemės sklypą skolininko pasiūlytiems pirkėjams (atsakovams), šiurkščiai pažeidė antstolių veiklą ir vykdymo procesą reglamentuojančias teisės normas, teisėtumo ir sąžiningumo reikalavimus. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tenkino ieškovo reikalavimus.

Kasacinis teismas nurodė, kad teismų nustatytos faktinės šios bylos aplinkybės, kurių antstolis neginčija, suponuoja, jog teismai pagrįstai laikė ieškovą suinteresuotu asmeniu CPK 633 straipsnio 2 dalies, taip pat CPK 602 straipsnio 1 dalies 7 punkto prasme. Ieškovas buvo suinteresuotas, kad skolininkė įvykdytų taikos sutartį, realiai ketino įsigyti ginčo žemės sklypą ir savo teises, šiai atsakovei nevykdant iš taikos sutarties kylančių įsipareigojimų, gynė teisme. Šioje byloje nustatytų aplinkybių visuma, kasacinio teismo vertinimu, patvirtina ieškovo teises į žemės sklypą ir suinteresuotumą, kad skolininkė (atsakovė) išsaugotų nuosavybės teisę į šį turtą bei galėtų vykdyti įsipareigojimus ieškovui. Antstolio veiksmai – išieškojimo nukreipimas būtent į žemės sklypą – galėjo sukelti ir, kaip konstatavo šią bylą nagrinėję teismai, sukėlė teises pasekmes ieškovui. Kasacinis teismas sprendė, kad ieškovas turėjo teisę pareikšti ieškinį CPK 602 straipsnio 1 dalies 7 punkte įtvirtintu pagrindu ir įrodinėti, kad turto pardavimas be varžytynių pagal Aktus pažeidė esmines jo, kaip suinteresuoto asmens, teises.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad šiuo atveju yra aktualios vykdymo proceso nuostatos, kuriose įtvirtinta speciali išieškojimo tvarka ir į kurias nukreipia CPK 626 straipsnio 3 dalis tam atvejui, kai turtas areštuotas ar nuosavybės teisės į turtą laikinai apribotos tos pačios ar paskesnės eilės kreditorių reikalavimams užtikrinti. Pagal Sprendimų vykdymo instrukcijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352 (toliau – Sprendimų vykdymo instrukcija) 12 punkto 3 dalį (2017-09-21 redakcija, galiojusi Aktų surašymo metu), jeigu skolininko turtas yra aprašytas vykdant teismo nutartį dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, išieškojimą pagal vykdomuosius dokumentus dėl piniginių sumų išieškojimo tos pačios reikalavimų eilės išieškotojams nukreipti į turtą, kuris yra aprašytas taikant laikinąsias apsaugos priemones, galima tik tais atvejais, jeigu skolininkas kito turto neturi ar kito turto nepakanka išieškojimui įvykdyti arba išieškojimą nukreipiant į kitą skolininko turtą būtų pažeista CPK 664 ir 665 straipsniuose nustatyta išieškojimo iš skolininko turto eilė. Šios normos dispozicija suponuoja, kad ji yra imperatyvi ir jos taikymui, priešingai nei teigia antstolis kasaciniame skunde, neturi teisinės reikšmės, ar žemės sklypo areštas pritaikytas siekiant užtikrinti piniginių reikalavimų įvykdymą, ar, pvz., įpareigojimą įvykdyti prievolę natūra. Kasacinis teismas darė išvadą, kad siekdamas vykdyti išieškojimą iš žemės sklypo, antstolis privalėjo vadovautis įstatyme nustatyta specialia tvarka, antstolio veikloje taikytiniais teisėtumo, interesų derinimo, lygiateisiškumo ir proporcingumo principais, atsižvelgti į nurodytas aplinkybes dėl sudarytos taikos sutarties, taikytų laikinųjų apsaugos priemonių, taip pat į tai, kad iki Aktų surašymo jau kitoje civilinėje byloje buvo priimti pirmosios ir apeliacinės instancijos teismo procesiniai sprendimai, kuriais skolininkė įpareigota sudaryti su ieškovu žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutartį. Antstolis turėjo pareigą įvertinti, ar šios aplinkybės nesudarė kliūties tolesniems vykdymo veiksams, t. y. išieškojimui būtent iš ginčo žemės sklypo, įvertinti galimą tokių vykdymo veiksų atlikimo riziką, būti aktyvus vykdymo procese ir esant galimybei parinkti tokį būdą, kuris leistų užtikrinti ne tik išieškotojos, bet ir ieškovo, kaip suinteresuoto asmens, teises ir teisėtus interesus.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad šioje byloje nustatyta teisiškai reikšminga faktinė aplinkybė, kad skolininkė turėjo kito turto, į kurį antstolis galėjo nukreipti išieškojimą nepažeisdamas ieškovo teisių. Kasacinis teismas konstatavo, kad teismai pagrįstai nusprendė, jog antstolis pažeidė Sprendimų vykdymo instrukcijoje (į kurią nukreipia CPK 626 straipsnio 3 dalis) nustatytus reikalavimus laikytis specialios tvarkos – išieškoti iš teismo nutartimi areštuoto žemės sklypo tik skolininkei neturint kito turto ar turint jo nepakankamai. Kasacinis teismas darė išvadą,

kad ginčo atveju teismai pagrįstai nusprendė, jog, panaikinus Aktus, restitucija taikytina natūra skolininkei gražinant iš pirkėjų žemės sklypą, o pirkėjams iš skolininkės – už jį sumokėtas sumas, taip pat antstoliui gražinant šiems atsakovams jų sumokėtą vykdymo išlaidų atlyginimą.

Kasacinis teismas paliko apeliacinės instancijos teismo nutartį nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-16-421/2021

Dėl išieškojimo iš piniginių lėšų, esančių kredito, mokėjimo ir (ar) elektroninių pinigų įstaigoje atidarytoje sąskaitoje (sąskaitose)

Pareiškėja AB „Swedbank“ prašė teismo panaikinti antstolio patvarkymą dėl lėšų, esančių (būsimųjų) trečiųjų asmenų (pareiškėjos klientų) žinioje, arešto ir pervedimo į antstolio depozitinę sąskaitą pareiškėjos atžvilgiu. Pareiškėjos teigimu, ginčo patvarkymas, kurį antstolis pateikė pareiškėjai, nurodydamas išieškojimą vykdyti ne iš skolininko lėšų, esančių skolininko sąskaitoje banke, o iš pavedimų, kuriais siekiama pervesti lėšas į skolininko sąskaitą (arba nurašius iš jos), esančią kitoje, Piniginių lėšų apribojimų informacinėje sistemoje (toliau – PLAIS) nedalyvaujančioje, finansų įstaigoje, yra neteisėtas. Pareiškėja nurodė, kad antstolis turėtų kreiptis tiesiogiai į minėtą užsienio finansų įstaigą dėl išieškojimo iš skolininko lėšų šioje finansų įstaigos sąskaitoje. Pareiškėja taip pat nurodė, kad jai, kaip PLAIS dalyvaujantys kredito įstaigai, antstolis nurodymus dėl išieškojimo iš piniginių lėšų, esančių jos atidarytose klientų sąskaitose, privalo pateikti per PLAIS. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai atmetė pareiškėjos skundą.

Kasacinis teismas nurodė, kad šioje byloje nustatyta, jog antstolis, vykdydamas vykdomąjį dokumentą dėl mokestinės nepriemokos išieškojimo iš skolininko, skundžiamu patvarkymu, adresuotu kredito įstaigoms, areštavo 1354,21 Eur sumą, esančią (būsimąją) kredito įstaigų žinioje, kuri trečiųjų asmenų mokėjimo nurodymais kredito įstaigoms pavedama pervesti lėšų gavėjui – skolininkui – į konkrečią sąskaitą, esančią užsienio valstybių kredito įstaigose „Revolut Bank“ arba „N26 Bank“, taip pat kuri skolininko pavedama kredito įstaigoms pervesti tretiesiems asmenims iš skolininko atsiskaitomosios sąskaitos kredito įstaigose „Revolut Bank“ arba „N26 Bank“, bei nurodė areštuotas lėšas pervesti į antstolio depozitinę sąskaitą. Ginčo patvarkymas pareiškėjai pateiktas ne per PLAIS sistemą, o tiesiogiai (raštu).

Kasacinis teismas pripažino teisiskai pagrįstu pareiškėjos kasacinio skundo argumentą, kad teismų išvada dėl galimybės PLAIS dalyvaujantys kredito įstaigai, siekiant išieškoti iš lėšų, esančių kredito įstaigoje atidarytoje skolininko sąskaitoje, pateikti antstolio nurodymus tiesiogiai, o ne per šią sistemą, neatitinka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos praktikos. Pagal kasacinio teismo išaiškinimus CPK 689 straipsnis *expressis verbis* (aiškiais žodžiais, tiesiogiai) neišskiria atvejų, kai egzistuočių pagrindas nukrypti nuo taisyklės, nurodančios, kad išieškojimas iš piniginių lėšų, esančių kredito, mokėjimo ir (ar) elektroninių pinigų įstaigos sąskaitoje (sąskaitose), vykdomas per PLAIS. Tokios išlygos nėra nustatytos ir Sprendimų vykdymo instrukcijoje, PLAIS nuostatuose, kituose teisės aktuose, kurie įgyvendina proceso įstatymo normas. Išlygų dėl išieškojimo iš piniginių lėšų, esančių kredito, mokėjimo ir (ar) elektroninių pinigų įstaigos sąskaitoje, kitu negu per PLAIS būdu nebuvimas, kitaip tariant, taisyklės dėl tokių išieškojimo veiksmų atlikimo per PLAIS absoliutumai paaiškintinas tuo, kad išieškojimo veiksmų vykdymas ne per PLAIS neatitiktų tikslų, kuriems įgyvendinti buvo įtvirtintas teisinis reguliavimas, nustatytas CPK 689 straipsnyje. Plėtodamas nurodytą formuojamą praktiką, kasacinis teismas šioje byloje konstatavo, kad tuo atveju, kai antstolis siekia išieškoti iš piniginių lėšų, esančių skolininko sąskaitose PLAIS dalyvaujantiose kredito įstaigose, ar apriboti disponavimą tokiomis lėšomis, tinkamai vadovaudamasis aktualiomis Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis, vykdymo veiksmus jis turi atlikti per PLAIS. Jei kredito įstaiga vykdo veiklą Lietuvoje, turėdama tam atitinkamą licenciją, tačiau dėl kokių nors priežasčių nesijungia prie PLAIS, būtent jai galėtų būti adresuojamas antstolio patvarkymas ne per PLAIS, o tiesiogiai, nurodant vykdyti išieškojimą kitu būdu.

Kasacinis teismas konstatavo, kad šiuo atveju antstolio patvarkyme išdėstyti nurodymai nekvalifikuotini nei kaip nurodymas išieškoti iš skolininko lėšų, esančių pas kitus asmenis, nei kaip

išieškojimas iš skolininko turinių teisių. Todėl nėra pagrindo daryti išvados, kad prie PLAIS prisijungusiai kredito įstaigai – pareiškėjai – antstolio nurodymai gali būti teikiami tiesiogiai, vadovaujantis CPK 688 ar 749 straipsnių nuostatomis. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad bylą nagrinėję teismai nustatė, jog šiuo atveju antstolis siekia vykdyti išieškojimą iš lėšų sąskaitose, esančiose užsienio kredito įstaigose, kurios nėra prisijungusios prie PLAIS. Kasacinis teismas pažymėjo, kad tokiu kaip šios bylos atveju, kai skolininko sąskaitos yra užsienio valstybės kredito įstaigose ir dėl šios priežasties antstolis negali įgyvendinti įstatymo reikalavimo vykdyti išieškojimą iš piniginių lėšų skolininko sąskaitose šiose kredito įstaigose ar apriboti disponavimą jomis per PLAIS, antstoliui tenka pareiga tinkamai parinkti kitus – Europos Sąjungos ar tarptautinės teisės aktuose įtvirtintus – teisinius instrumentus, atsižvelgiant, be kita ko, į išieškomų sumų kilmę (pvz., įtvirtintus 2010 m. kovo 16 d. Tarybos direktyvoje 2010/24/ES dėl savitarpio pagalbos vykdant reikalavimus, susijusius su mokesčiais, muitais ir kitomis priemonėmis, vykdomųjų dokumentų vykdymo funkcijai įgyvendinti, ar kt.).

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas panaikino bylą nagrinėjusių teismų procesinius sprendimus ir panaikino ginčijamą patvarkymą bei juo nustatytus įpareigojimus pareiškėjos atžvilgiu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-4-248/2021

Darbo teisė

Dėl įstaigos vadovo pareigas laikinai einančio asmens, kurio paskyrimas į pareigas vėliau pripažintas neteisėtu, sudarytos darbo sutarties su darbuotoju (ne)galiojimo ir DK 218 straipsnio 4 dalies aiškinimo ir taikymo

Ieškovas prašė pripažinti jo atleidimą iš darbo neteisėtu ir priteisti su darbo santykiais susijusias išmokas. Atsakovė VŠĮ „Lazdijų lignoninė“ priešieškiniu prašė darbo sutartį, sudarytą atsakovės, atstovaujamos įgaliojimų neturinčio trečiojo asmens, ir ieškovo, pripažinti negaliojančia. Atsakovės direktoriui tapus nedarbingam dėl ligos, savivaldybės meras potvarkiu pavedė trečiajam asmeniui pavaduoti atsakovės direktorių, kol po ligos sugrįš direktorius. Šio pavadavimo metu trečiasis asmuo (pavaduojantis direktorių) darbo sutartimi priėmė į darbą ieškovą direktoriaus patarėju. Teismas įsiteisėjusiu sprendimu kitoje civilinėje byloje panaikino nurodytą mero potvarkį. Pirmosios instancijos teismas tenkino ieškinį ir atmetė priešieškinių. Apeliacinės instancijos teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą – ieškinį ir priešieškinių tenkino iš dalies.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad pagal CK 2.81 straipsnio 1 dalį juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Vadovaujantis CK 2.82 straipsnio 1 dalimi, juridinių asmenų organų kompetenciją ir funkcijas nustato atitinkamos teisinės formos juridinius asmenis reglamentuojantys įstatymai ir juridinio asmens steigimo dokumentai. Kai sandorį juridinio asmens vardu sudaro jo valdymo organas – vadovas, laikoma, kad sandorį sudarė pats juridinis asmuo. Remdamasis teisiniu viešųjų įstaigų, teikiančių sveikatos priežiūros paslaugas, reglamentavimu bei atsakovės įstatais, šios bylos aplinkybių kontekste kasacinis teismas darė išvadą, jog tam, kad asmuo taptų atsakovės vienasmeniu valdymo organu – direktoriumi, paprastai būtina šių sąlygų visuma: turi būti organizuojamas viešas konkursas direktoriaus pareigoms eiti, asmuo turi būti pripažįstamas to konkurso laimėtoju, jis savivaldybės mero turi būti skiriamas į direktoriaus pareigas, su juo dėl šių pareigų turi būti sudaroma darbo sutartis, ji turi įsigalioti.

Kasacinis teismas konstatavo, kad savivaldybės mero potvarkio, kuriuo šis pavedė trečiajam asmeniui pavaduoti atsakovės direktorių, pagrindu tarp atsakovės ir trečiojo asmens atsiradę teisiniai santykiai dėl atsakovės direktoriaus pavadavimo kvalifikuotini kaip darbo ir sutartinio atstovavimo santykiai, tačiau ne kaip atstovavimo atsakovei pagal įstatymą santykiai. Priėmus nurodytą potvarkį atsakovės vienasmeniu valdymo organu – direktoriumi ir toliau išliko direktorius, kuris laikinai tapo nedarbingas dėl ligos. Ginčijama darbo sutartis su ieškovu sudaryta trečiajam asmeniui veikiant ne kaip atsakovės vienasmeniam valdymo organui – direktoriui, o kaip šį

vienasmenį valdymo organą pavaduojančiam atsakovės atstovui. Dėl to kasacinis teismas sprendė, kad su ieškovu sudaryta darbo sutartis gali būti ginčijama ir, esant pagrindui, pripažįstama negaliojančia pagal CK 1.92 straipsnį. CK 1.92 straipsnyje reglamentuojama, kad jeigu asmens atstovo įgaliojimus apribojo įstatymai ar sutartis ir atstovas šiuos apribojimus viršija, toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu pagal atstovaujamojo ieškinį, jeigu atstovaujamasis sandorio nepatvirtino (CK 2.133 straipsnis). Kasacinio teismo praktikoje pasisakant dėl CK 1.92, 2.133 straipsnių aiškinimo ir taikymo yra konstatuota, kad atstovaujamasis gali nugincyti viršijusio įgaliojimus atstovo sudarytą sandorį ne visais atvejais, kai atstovas viršija savo įgaliojimus, bet tik tada, jei kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad atstovas viršija savo įgaliojimus. Kasacinis teismas pažymėjo, kad byloje teismų nėra nustatyta aplinkybės, jog ieškovas žinojo ar turėjo žinoti, kad ginčijamos darbo sutarties sudarymo metu atsakovei atstovavęs trečiasis asmuo (pavaduojantis direktorių) viršija savo įgaliojimus, ir kad ieškovas neturėjo rimto pagrindo manyti, jog trečiasis asmuo buvo tinkamas atsakovės atstovas sudarant ginčijamą darbo sutartį. Kasacinis teismas nusprendė, jog, apeliacinės instancijos teismui ginčijamą darbo sutartį pripažinus negaliojančia CK 1.92 straipsnio pagrindu nenustačius aplinkybės, kad ieškovas žinojo ar turėjo žinoti, jog ginčijamos darbo sutarties sudarymo metu atsakovei atstovavęs trečiasis asmuo viršija savo įgaliojimus, ir kad ieškovas neturėjo rimto pagrindo manyti, jog trečiasis asmuo buvo tinkamas atsakovės atstovas sudarant ginčijamą darbo sutartį, yra pagrindas konstatuoti, jog apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė CK 1.92 straipsnį ir šios teisės normos pagrindu ginčijamą darbo sutartį pripažino negaliojančia neteisėtai.

Kasacinis teismas konstatavo, kad DK 218 straipsnio 4 dalies nuostatos, reglamentuojančios kompensacijos darbuotojui priteisimą, aiškintinos taip, jog pagal joje įtvirtintą teisinį reglamentavimą kompensacija priteisiama tik tam darbuotojui, kurio darbo santykių, pasibaigusių neteisėtu atleidimu iš darbo, trukmė yra ne mažesnė nei dveji metai. Ji nustato dvejų metų darbo santykių trukmės periodą, už kurį darbuotojui priteisiama vieno mėnesio jo vidutinio darbo užmokesčio dydžio kompensacija, o ne proporcingą nepertraukiamo darbo stažo apmokėjimą. Jeigu konkrečiu atveju šis periodas yra dvigubai ilgesnis, tai priteisiamos kompensacijos dydis dvigubinamas, o jeigu periodas trigubai ilgesnis – tuomet kompensacija trigubinama, tačiau ji negali būti didesnė kaip šeši darbuotojo vidutiniai darbo užmokesčiai. Taigi, pagal aptariamą nuostatą darbuotojui, kurio darbo santykių, pasibaigusių neteisėtu atleidimu iš darbo, trukmė yra mažesnė nei dveji metai, kompensacija nepriteisiama, o darbuotojui, kurio darbo santykių trukmė yra treji metai, priteisiama vieno jo vidutinio darbo užmokesčio dydžio kompensacija. Kasacinis teismas sprendė, kad šioje byloje pirmosios instancijos teismas, priteisdamas ieškoviui, kurio darbo santykių trukmė pas atsakovę yra 4 mėnesiai ir 23 dienos, t. y. mažesnė nei dveji metai, DK 218 straipsnio 4 dalyje nustatytą kompensaciją, netinkamai taikė šią teisės normą.

Kasacinis teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį, kuria yra pakeistas pirmosios instancijos teismo sprendimas, ir panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria ieškoviui iš atsakovės priteista kompensacija pagal DK 218 straipsnio 4 dalį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-11-701/2021

Dėl darbo sutarties nutraukimo dėl darbuotojo padaryto šiurkštaus darbo pareigų pažeidimo teisėtumo

Ieškovas (buvęs darbuotojas) teismo prašė pripažinti jo atleidimą iš darbo neteisėtu. Ieškovas nurodė, kad jo darbo funkcijoms atlikti yra privaloma baigti motorinių transporto priemonių kroviniams vežti mokymus pradinei 95 kodo kvalifikacijai įgyti, o pasibaigus pradinei kvalifikacijai – baigti periodinius profesinius mokymus šiai kvalifikacijai pratęsti. Ieškovas nurodė, kad jis buvo įgijęs 95 kodo kvalifikaciją. Ieškovo teigimu, pareigą organizuoti periodinius mokymus nurodytai kvalifikacijai pratęsti turėjo atsakovė, todėl atsakovė (darbdavė) nepagrįstai sprendė, kad savarankiškai nesudalyvavęs periodiniuose mokymuose ir neprasitęsęs nurodytos kvalifikacijos ieškovas padarė šiurkštų darbo pareigų pažeidimą, dėl to neteisėtai atleido ieškovą iš

darbo DK 58 straipsnio pagrindu. Pirmosios instancijos teismas atmetė ieškinį, o apeliacinės instancijos teismas sprendė priešingai – tenkino ieškinį.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad, sprendžiant ginčą teisme dėl darbo sutarties nutraukimo, kai ji nutraukta dėl darbuotojo padaryto šiurkštaus darbo pareigų pažeidimo DK 58 straipsnio pagrindu, turi būti patikrinta, ar darbo pareigos pažeistos, ar pažeidimas šiurkštus ir ar darbo sutarties nutraukimas yra proporcinga priemonė.

Kasacinis teismas nurodė, kad ginčo atveju šiurkščiu darbo pareigų pažeidimu darbdavės pripažintas tyčinis darbuotojo neįėjimas darbo funkcijoms vykdyti reikalingos kvalifikacijos, siekiant išvengti tiesioginio darbo funkcijų vykdymo. Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad darbdavio pareigos, susijusios su profesiniu darbuotojo tobulėjimu, nustatytos DK 29 straipsnyje: darbdavys privalo apmokyti darbuotoją dirbti tiek, kiek tai būtina jo darbo funkcijai atlikti (1 dalis); darbdavys privalo imtis priemonių darbuotojų kvalifikacijai ir jų profesionalumui, gebėjimui prisitaikyti prie besikeičiančių verslo, profesinių ar darbo sąlygų didinti. Šiais tikslais šiame kodekse, darbo teisės normų ar šalių susitarimų nustatytais atvejais ir tvarka darbdavys sudaro sąlygas darbuotojui mokytis, tobulinti kvalifikaciją ir profesiskai tobulėti (2 dalis). Aptariamoms darbdavio pareigoms reglamentavimas yra abstraktaus pobūdžio, konkreti jos išraiška ir turinys gali priklausyti nuo darbdavio veiklos rūšies ir jai keliamų reikalavimų, darbuotojų atliekamų darbo funkcijų ir pan. Šiame kontekste paminėtina, kad pagal DK 111 straipsnio 2 dalies 5 punktą kvalifikacijos tobulinimo darbdavio pavedimu laikotarpis įtraukiamas į darbo laiką. Kasacinis teismas pažymėjo ir tai, kad darbdavio ir darbuotojo pareigos palaikant ir didinant darbuotojo kvalifikaciją gali skirtis priklausomai nuo to, ar darbuotojo įgyjamos žinios ir gebėjimai yra tiesiogiai susiję su darbo funkcijų vykdymu, būtini jo darbinėje veikloje.

Šioje byloje nustatyta, kad atsakovės, kaip įmonės, pagrindinė veikla yra komercinis krovinų vežimas Europos Bendrijos teritorijoje. Vadovaudamasis nurodytos kvalifikacijos tiek ES, tiek ir jį įgyvendinančiu nacionaliniu teisiniu reglamentavimu, kasacinis teismas darė išvadą, kad atsakovės darbuotojams, vykdantiems šias funkcijas (vairuotojams), 95 kodo kvalifikacija privaloma, tokios kvalifikacijos žinios yra tiesiogiai susijusios su jų darbo funkcijų vykdymu, būtinos darbinėje veikloje. Taigi, tokios kvalifikacijos įgijimu (periodiniu pratęsimu) yra suinteresuotas tiek darbdavys, tiek darbuotojas, ketinantis tęsti darbo santykius. Apdairus ir rūpestingas darbdavys, siekdamas išlaikyti reikiamos kvalifikacijos darbuotojus ir taip užtikrinti sklandų veiklos organizavimą, galimybę optimaliai panaudoti turimus techninius ir žmogiškuosius resursus, imtusi tam tikrų organizacinių ir galbūt finansinių priemonių, kad darbuotojai dalyvautų periodiniame profesiniame vairuotojų mokyme ir įgytų reikiamą kvalifikaciją. Kasacinio teismo vertinimu, daryti išvadą, kad konkrečiu atveju darbuotojas savarankiškai turi įgyti reikiamą kvalifikaciją, būtų galima, jei tokią išvadą suponuotų aiškios įstatymo ar sutarties nuostatos. Kasacinis teismas pažymėjo, kad atsakovė kasaciniame skunde pabrėžė, jog šalys nebuvo susitarusios dėl 95 kodo kvalifikacijos įgijimo apmokėjimo. Darbo sutartimi ieškovas įdarbintas kaip vairuotojas, sutartyje nesiejant jo pareigų su kvalifikacija vežti krovninius Europos Bendrijos teritorijoje. Pagal DK 6 straipsnio 2 dalį, kai abejojama dėl darbo santykius reglamentuojančių sutarčių sąlygų, jos aiškinamos darbuotojų naudai. Kasacinio teismo vertinimu, ginčo atveju nei iš įstatymo, nei iš šalių sudarytos darbo sutarties nuostatų nėra akivaizdu, kad ieškovui teko pareiga savo lėšomis ir poilsio laiku įgyti kvalifikaciją, reikalingą dirbant pas esamą darbdavę, todėl nėra ir pagrindo konstatuoti šios pareigos pažeidimo. Kasacinis teismas sutiko su apeliacinio teismo išvada, kad net ir tuo atveju, jei 95 kodo kvalifikacijos neįėjimas būtų kvalifikuotas kaip ieškovo darbo pareigų pažeidimas, toks pažeidimas nelaikytinas šiurkščiu. Tokią išvadą pagrindžia šie argumentai ir aplinkybės: įmonėje nebuvo aiškaus reglamentavimo, kaip organizuojami ir vykdomi kvalifikacijos kėlimo mokymai; ieškovo neveikimui iš dalies įtaką padarė pati darbdavė, visiškai atsisakydama prisidėti prie jo kvalifikacijos įgijimo, nors kitoms darbuotojų grupėms tokią pagalbą teikė; atsakovė neįrodė ieškovo veiksmų neįgiamų turtinių ar kitokių padarinių.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad įgyvendindami savo teises ir vykdydami pareigas, darbdaviai ir darbuotojai privalo elgtis sąžiningai, bendradarbiauti, nepiktnaudžiauti teise (DK 24 straipsnio 1 dalis); darbo teisių įgyvendinimas ir pareigų vykdymas neturi pažeisti kitų asmenų

teisių ir įstatymų saugomų interesų (DK 24 straipsnio 2 dalis). Kasacinis teismas iš dalies sutiko su atsakovės argumentais, kad byloje nustatyti ieškovo veiksmai, teisiškai kvalifikuojant juos bendradarbiavimo principo aspektu, nebuvo visiškai tinkami (nesistengė pats ir aiškiai neišreiškė darbdavei, kad ši turi užtikrinti periodinius mokymus dėl kvalifikacijos pratęsimo, nors žinojo apie jo kvalifikacijos termino pabaigą bei suplanuotą komandiruotę). Vis dėlto, atsižvelgiant į byloje nustatytas faktines aplinkybes ir esamą teisinį reglamentavimą, nesant aiškiai įtvirtintos pareigos ieškovui savarankiškai, savo lėšomis, įgyti reikiamą kvalifikaciją, nurodyti bendradarbiavimo trūkumai negali būti vertinami kaip šiurkštus darbo pareigų pažeidimas, sudarantis pagrindą skirti griežčiausią drausminę nuobaudą – atleidimą iš darbo.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas paliko apeliacinės instancijos teismo sprendimą nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25-248/2021

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

Gynėjų g. 6, 01109 Vilnius

Tel. + 370 5 2 616 466

Faks. + 370 5 261 6813

El. paštas: lat@teismas.lt

www.lat.lt